

Jeney László – Kulcsár Dezső – Tózsá István (szerk.)

Gazdaságföldrajzi **tanulmányok közgazdászoknak**

Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék
Budapesti Corvinus Egyetem

2013

Írták: **Bernekes Ágnes**, geográfus
Csatári Bálint, geográfus
Ferencz Viktória,
földmérő és informatikai mérnök
Forman Balázs, közgazdász
Jakobi Ákos, geográfus
Jászberényi Melinda, közgazdász
Jeney László, geográfus
Korompai Attila, geográfus
Kulcsár Dezső, közgazdász
Mészáros Rezső, geográfus
Pálné Kovács Ilona, jogász
Sikos T. Tamás, közgazdász
Szaló Péter, építészmérnök
Tózsza István, geográfus

Közreműködött: **Varga Ágnes**, geográfus

Lektorálták: **Domokos György, Michalkó Gábor**,
Nógrádi György, Tiner Tibor

Címlapot tervezte: **Tózsza István**

A borítón a Corvinus egyetem dunai homlokzatát díszítő szobrok közül látható néhány. Ezek az egyes gazdasági ágazatokat személyesítik meg antik görög mitológiai alakok ábrázolásával. Minerva (Athéné) a **Tudomány**; Vulcanus (Héphaisztosz) kalapáccsal a kezében a **Nehézipar**; Rhea a kézműves daktüluszok révén, fogaskerékkel a kezében a **Gépgyártás**; Fortuna a bőségszaruval a Jólét; Mercurius (Hermész) pénzes zacskóval a kezében a **Kereskedelem**; Neptunus (Poszeidón) kormánykerékkel a **Hajózás**; végül a Gyorsaságot megszemélyesítő Ókyroé ókeánisz, lábánál egy mozdonnal, a **Vasút**. A homlokzati szobrok Sommer Ágoston munkái (1874).

Fényképeket készítette: **Hegyesi József**

© Szerzők, 2013

ISBN 978-963-503-526-7

Felelős kiadó: BCE Gazdaságföldrajz és Jövő kutatás Tanszék
NGM Tervezés koordinációért Felelős Államtitkársággal együttműködve

V. Település- és területi tervezés

Az ember szorosan kapcsolódva együtt él azzal a környezettel, amelyben mindennapjait tölti. Az a kisebb, vagy nagyobb térség, amelyhez életünk kötődik sokkal közvetlenebb, néha nagyobb hatással is van ránk, mint maga az ország. Egy település adja azt a közeget, amely a lakóhelyet, az alapszolgáltatásokat és jó esetben a munkahelyet is biztosítja. A terület- és településfejlesztés célja éppen abban összegezhető, hogy a helyi erőforrások, az infrastruktúra, a szolgáltatások és a termelési szféra olyan szerencsés együttállását teremtsen meg, amely mind az ország fejlesztési céljaival, mind pedig a helyben élők érdekeivel összhangban áll.

A fejezetet⁷⁶ elsősorban a vidékfejlesztéssel, a környezetvédelemmel és a regionális politikával foglalkozó hallgatóinknak ajánljuk.

FORMAN BALÁZS – SZALÓ PÉTER

V. 1. A regionális politika általános kérdései

A mindennapi életben nap mint nap találkozunk olyan megállapításokkal, hogy egy térség jól fejlődik, az a település szépen rendezett, egy másik pedig igen elhanyagolt, vagy ez a régió magasan fejlett, egy másiktól pedig menekül a tőke és vele együtt a népesség. Egy országon belül találunk olyan térséget, ahol keresik a munkaerőt, a másik régió pedig a munkanélküliségtől fuldoklik és etnikai problémákkal is küzd. Ezek a felszínesen is igaz megjegyzések abból a valóságból származnak, amely azt jelzi, hogy *egy ország társadalmá és gazdasága területileg is tagolt, és igen jelentős regionális differenciák vannak a különböző területi egységek és a települések között. A regionális politika lényegileg ezekből a hétköznapi jelenségekből indul ki, és ezek megoldására törekszik ilyen-olyan módszerekkel, országonként és időszakonként több, vagy kevesebb sikerrel.*

A regionális politika – akár államcsoportra (EU), országra vagy kisebb területi egységre vonatkozik –, az általános gazdaságpolitikához kötődik, annak erősebben vagy gyengébben integrált részeként kezelendő. Sokszor és sok helyen alulreprezentált szerepet kapott az egyéb szakpolitikai csoportok, különösen az ágazati politikák mellett. (A volt szocialista országokban – a Szovjetuniót kivéve –, a gyakorlati másodlagosság volt a jellemző, annak ellenére hogy jelentős tudományos és szakmai háttérrel volt a regionális gazdasági kutatásoknak.) Mint politika, – természetéből adódóan *a regionális politika is –, érdekcsoportokhoz, érdekszintekhez kötődik. Ezek az érdekütközési zónák a régiókhöz és településekhez kapcsolódnak, és a különböző, országos vagy helyi társadalmi és gazdasági célokat képviselő csoportokhoz (és/vagy pártokhoz) kötődnek.*

A regionális politika célkitűzéseivel igazítva alakítja ki azt az intézményrendszert, azt a cselekvési metodikát, amellyel érdekeivel összhangban *befolyásolni szándékszik a területi folyamatokat. A gyakorlatban e befolyásolás legfontosabb módját és eszközrendszerét a telepü-*

⁷⁶ A területfejlesztéshez kapcsolódó anyagrészek szerzője Forman Balázs, a településfejlesztési részek szerzője pedig Szaló Péter. A bevezetőként szereplő V.1–2.-es pont Kulcsár Dezső szerkesztő beszúrása.

lés- és területi tervezés jelenti. A település- és területi tervezés kialakulása a gazdasági fejlődés szükségszerű velejárója. Történelmileg a településekhez kapcsolódó szabályozási rendszerek alakultak ki először, majd a XX. század második felében terebélyesedett ki a tervezés nagyobb téregységekre is, átfogva az ország egész területét. Földrajzi kiterjedését tekintve értelemszerűen a területi tervezés jelenti a tágabb, a nagyobb fogalomkört. (Annak, hogy általában a településtervezést említjük először szakma- és nyelvtörténeti okai vannak.)

Hatékony területi politikáról és területi tervezésről nem beszélhetünk állami beágyazódás nélkül, ami azt is jelenti, hogy ehhez az állam által képviselt, vagy elfogadott jogi és intézményi eszközök kelljenek. Nem minden országban kezelik azonban azonos súllyal a település- és a területi tervezést. Ahhoz, hogy valahol *fontossá váljon a területi kérdés és a területi folyamatokat befolyásolni akaró politika, alapfeltétel egy minimális területnagyság.* A területnagyságnak azonban nem szabad túl nagy jelentőséget tulajdonítani. Példák és ellenpéldák sokasága hozható arra is, hogy nagyterületű országokban nincs területi politika és területi tervezés, és ennek az ellenkezőjére is. Az USA-ban például semmiféle területi politika sincs, nincsenek ehhez kapcsolódó állami intézmények sem. (Ez persze nem jelenti azt, hogy az USA-ban nem vizsgálnák a területi folyamatokat, vagy nem elemeznék a társadalmi–gazdasági fejlődés regionális aspektusait. A regionális kutatások számos jelentős egyéniségét éppen az USA adta.⁷⁷)

A területi politika és ennek részeként a területi tervezés általában azokban az országokban *kap nagyobb jelentőséget, ahol a gazdasági fejlődés valamilyen okból területileg erősen differenciált régiókat* hozott létre, és ebből a tényből kauzális jelleggel *társadalmi konfliktusok adódtak*, vagy azok előfordulásának valószínűsége megnőtt. Ilyen típusú államok a „területileg kettős gazdaságú” országok (pl. Olaszország), ahol a területi differenciák már a nemzetgazdaság (esetleg az egész társadalom) normális működését veszélyeztethetik. Azokban az országokban ahol a termelési tényezők (köztük a munkaerő) mobilitása igen erős (pl. USA), a területi fejlődés központi szabályozásától sokszor eltekintenek. Ezekben az államokban (vagy államalakulatokban) hiába keresnénk területfejlesztési törvényeket, vagy a központi államigazgatásban ehhez kapcsolódó intézményeket, nem találunk. De itt is találkozunk olyan egyedi állami programokkal, melyek területfejlesztési célokat is szolgáltak, vagy szolgálnak. (Állatorvosi lóként legjobb történelmi példa talán a Hoover-gát⁷⁸ építése a Colorado folyón, amely Arizona, Nevada és Kalifornia sivatagos területein gerjesztett hatalmas fejlődést. A beruházás befektetési vállalkozásként valósult meg, és igen hamar megtérült. Nélküle Las Vegas ma is egy álmos kisváros lenne.) *Olyan szabályt azonban amely általános érvénnyel meghatározná a területi politika kialakításának feltétlen szükségességét nem lehet találni.* Ez estben is arról van szó, hogy a társadalmi–gazdasági jelenségek bonyolultságát (még) nem sikerült szabályszerűségeket (törvényszerűségeket) leírásával lefednünk. Ha a világ egészére vonatkozóan nem is tudjuk a területi politika súlyarányait lehatárolni, szűkebb környezetünkről az Európai Unióról azonban ítélezhetünk. *Az EU általános politikájában* (és a tagországok gazdaságpolitikájában is) *döntő szerepe van a regionális politikának.* Anélkül, hogy belemennénk az EU regionális politikájának a tárgyalásába, nem tévedünk nagyot azzal az állítással, hogy az EU tagországainak többsége az uniós területi támogatásokat gazdaságfejlesztésében

⁷⁷ Pusztán kiragadott példaként: M. L. Greenhut, E. M. Hoover vagy W. Isard. Feltétlenül meg kell azonban említenünk a Nobel emlékdíjjal kitüntetett P. Krugmant, akit többek között a gazdasági folyamatok területi vizsgálataért tüntettek ki. (Munkásságával a VIII. fejezet részletesen is foglalkozik.)

⁷⁸ Az 1931–1936 között épült gát a beruházást elindító Hoover elnökről kapta nevét. Az építkezéshez egy 25 tagú konzorciumot hoztak létre. A vállalkozás sikerét mi sem bizonyítja jobban, minthogy a Hoover-gát napjainkra a műszaki és gazdasági összefogás eredményességének a tartós szimbóluma lett.

majdhogynem meghatározónak tartja. (Az uniónak a tervezés különböző mozzanataira részletes, sokak szerint bürokratikus részletes szabályai vannak.) Fejezetünk azonban a település- és területfejlesztés magyarországi bemutatásával foglalkozik, így számos, más szempontból talán fontos kérdés tárgyalását mellőznünk kell.

A település- és területi tervezésnek (azon túl, hogy településekre illetve térségekre vonatkozik) *két jól elkülöníthető részterülete van*. Mind a település tervezés, mind a területi tervezés elkülöníti egymástól *a rendezés és a fejlesztés feladatokrétét*. Így beszélünk kell településfejlesztésről és településrendezésről, illetve területfejlesztésről és területrendezésről. A két fogalom leglényegesebb különbsége talán abban összegezhető, hogy *a rendezési feladatok a terület funkcionális felhasználásához kötődnek*, ebből következően döntően műszaki, mérnöki jellegűek, míg *a fejlesztési feladatok a társadalmi-gazdasági fejlődési célokat, irányokat* fogják át, így ezek döntően társadalmi-gazdasági jellegűek. Értelemszerűen a két feladatkör szorosan kapcsolódik egymáshoz, és a két tervezési tevékenység *szinkronizálása* alapkövetelményként kezelendő. (Példaként: ha egy rendezési terv árterületként kezel egy területet, nem lehet fejlesztési célként kereskedelmi központ létesítését megjelölni.) A rendszerváltást követően Magyarországon is külön fogalomként képez a *vidékfejlesztés*. (Ennek kérdéseivel könyvünk III. fejezete foglalkozik.)

Magyarországon már sok évtizede (a szocialista időszakban is) kiemelt törvények szabályozták, illetve szabályozzák a település- és területi tervezést. A napjainkban hatályos törvények a rendszerváltozást követően jöttek létre. A *településfejlesztést az önkormányzati törvény* (1990. évi LXV. törvény) szabályozza, a területi tervezésre pedig az 1996-ban elfogadott *területfejlesztési és területrendezési törvény* vonatkozik (1996. évi XXI. törvény). Mindkét törvényt többször módosították. A legutóbbi lényeges módosítások 2011-ben történtek. Az önkormányzati törvényt a 2011. évi CLXXXIX. Törvény (MAGYAR KÖZLÖNY 2011c), a területfejlesztést pedig a 2011. CXCVIII. Törvény (MAGYAR KÖZLÖNY 2011a) módosította.

A többször módosított területfejlesztési törvény *kezdőszorai azonban sohasem változtak*. E szerint a törvényt „Az ország kiegyensúlyozott területei fejlődése ... érdekében...”⁷⁹ alkotta az Országgyűlés. Azt azonban, hogy mikor tekinthetjük a fejlődést területileg kiegyensúlyozottnak igen nehéz meghatározni. Ennek konkretizálása természetesen nem lehet egy általános törvény feladata. A kérdés a mindennapi területpolitikai döntések állandó kísérője, és nem sorolható a másodlagos döntésbefolyásoló tényezők közé. A területi kiegyensúlyozottság (vagy a regionális gazdaságban használatos megfelelője a *területi egyensúly*) *elméleti és gyakorlati szempontból is közelíthető*. Ahogy az általános gazdasági egyensúlyra, úgy a területi egyensúlyra nézve is *számítalan elméleti gazdaságtani modell létezik*. A különböző elméleti gazdaságtani iskolák alapfeltételeiktől függően más és más kritériumrendszert használnak gazdasági, vagy a regionális egyensúlyra.⁸⁰

A település- és területi tervezés szempontjából fontosabbak azonban a kiegyensúlyozott területi fejlődés *gyakorlatias megközelítései*. A területi politikák *érdekeltségi oldaláról* közelítve a kérdést, teljesen természetszerűnek tekinthető, hogy mindenfajta területi egység (település, kistérség, táj, járás, funkcionális körzet, megye, régió stb.) a saját fejlesztését olyannak minősíti, melynek elmaradása a kiegyensúlyozott területi fejlődés követelményét sértené. Ez a fajta megközelítés lokális szempontból érthető, de használhatatlan, hisz olyan fejlődés lehetetlen, amely minden térséget érintene. Gyakran találkozunk olyan nézetekkel is, amelyek a helyi erőforrások kihasználásához, mások a térségek közötti nivellációhoz, vagy a helyi foglalkoztatáshoz kötik

⁷⁹ Lásd: 1996. XXI. törvény

⁸⁰ Az elméleti megközelítések áttekintésére ajánljuk LENGYEL IMRE – RECHNITZER JÁNOS Regionális Gazdaságtan című művét (2004).

a kiegyensúlyozott területi fejlődést. Ezek mind igen lényeges szempontjai, sőt részleges céljai is lehetnek a regionális politikának, de egy sikeres gazdaságfejlesztési programnak nem lehetnek nélkülözhetetlenül szükséges követelményei. A gyakorlat tényei bizonyítják, hogy sikeres gazdaságok működnek úgy, hogy egyes régiókban nincsenek kihasználva a helyi erőforrások, hogy nagyfokú területi differenciák vannak a régiók között, vagy a munkaerő foglalkoztatása jelentős térbeli mozgással jár. Ezek a szempontok azonban a szűken vett gazdasági szemléletet tükrözik.⁸¹ Egy állam azonban nem csak gazdaságot működtet, hanem társadalmat épít, szervez és irányít. Azt hogy egy országban mikor tekintik *kiegyensúlyozottnak a területi fejlődést, alapvetően társadalompolitikai szempontok* döntik el. *Azt a területpolitikai célkitűzést tekinthetjük a regionális egyensúlyhoz igazodónak, amelynek nagy a társadalmi elfogadottsága (legitimációjá).* Ebből adódik, hogy a kiegyensúlyozott területi fejlődés követelményeit a társadalom gyakorlatias igényei határozzák meg. Ez olyan hétköznapi dolgokban nyilvánul meg, mint a munkához jutás lehetősége, a jövedelmek területi differenciáltságának mérséklése, az ellátórendszerekhez való hozzáférés lehetőségének megközelítő azonossága, egyszerűen *a társadalmi esélyegyenlőség biztosítása területi szempontból is.* A területi fejlődés kiegyensúlyozottsága tehát a társadalmi aspektusok miatt tér és idő specifikus.

V. 2. A területfejlesztés általános kérdései Magyarországon

A magyarországi területfejlesztés szervezeti és intézményi keretei önálló nemzeti jogalkotáson alapulnak, de mint EU tagállamnak alapvető érdeke az uniós elvek figyelembevétele. A területi egységeket a vidékfejlesztéssel és a közigazgatással foglalkozó fejezetek (*III. és XIII. fejezetek*) is tárgyalják, ezért itt csak a területi tervezés szempontjából fontos uniós rendszert érintjük. Az *EU legfontosabb területfejlesztési egysége a régió*, amely az uniós területi statisztikai nomenklatúrában a NUTS2 szintnek⁸² felel meg. Az Európai Unióban használatos még a LAU szint⁸³ is, amely a legalsó területi statisztikai egységeket jelöli. Az egyszerűség és jobb áttekinthetőség érdekében táblázatos formában foglaljuk össze az unióban használatos területi beosztást. (*22. táblázat*)

Területi szint	Elnevezés	Magyar példa	Tájékoztató megjegyzések
NUTS1	Országrés	Dunántúl, Alföld	Szövetségi államokban meghatározó
NUTS2	Régió	Nyugat-Dunántúl	Az EU LEGFONTOSABB statisztikai területi egysége. Magyarországon hét NUTS2 régió van.
NUTS3	Megye	Heves megye	Magyarországon: a megyék
LAU1	Kistérség / ma járás	Makói kistérség	Nem minden tagállamban definiált
LAU2	Település	Sárbogárd	Települési önkormányzatok

22. táblázat: Az EU területi statisztikai rendszere

Forrás: A szerző összeállítása

⁸¹ Abszolút szabad verseny esetén, teljes mértékben a piac „láthatatlan kezének” hatása alatt működő gazdaságra a nagymérvű, de állandóan változó területi differenciáltság a jellemző. A társadalom azonban nem mindig viseli el a területi különbségekkel járó életnívó differenciákat, és a gazdaságot irányító láthatatlan kezét azért tekinti láthatatlannak, mert valójában nem is létezik, és az állami gazdaságpolitikában kikényszeríti a területi szempontok érvényesítését is.

⁸² NUTS = Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – Nomenclature of Territorial Units for Statistics (Területi Statisztikai Egységek Nomenklatúrája)

⁸³ LAU = Local Administrative Units (Helyi Adminisztratív Egységek)

A régiók, mint NUTS2 területi egységek magyarországi felépítését azért is mutatjuk be, mert az EU támogatások egy jelentős része a régiók fejlettségi szintjétől függött. (Az EU egy főre jutó GDP szintjének 75 százalékát jelentette, illetve jelenti a támogatási határt.) A magyar tervezési–statisztikai régiók a közigazgatási határokhoz igazodtak, és a központi régió kivételével három megyét átfogva jöttek létre. (23. táblázat)

A NUTS2 régió elnevezése	A régióba tartozó közigazgatási egységek
1. Nyugat-Dunántúl	Zala megye, Vas megye, Győr-Moson-Sopron megye
2. Közép-Dunántúl	Veszprém megye, Fejér megye, Komárom-Esztergom megye
3. Közép-Magyarország	Budapest, Pest megye
4. Dél-Dunántúl	Somogy megye, Tolna megye, Baranya megye
5. Dél-Alföld	Bács-Kiskun megye, Csongrád megye, Békés megye
6. Észak-Alföld	Jász-Nagykun-Szolnok megye, Hajdú-Bihar megye, Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
7. Észak-Magyarország	Nógrád megye, Heves megye, Borsod-Abaúj-Zemplén megye

23. táblázat: NUTS2 szintű régiók Magyarországon

Forrás: A szerző összeállítása

Az ezredfordulót követő évek magyar kormányai nagy hangsúlyt helyeztek a területfejlesztési célok megvalósítására. Az Országgyűlés 2005-ben fogadta el az Országos Területfejlesztési Koncepciót (OTK). (MAGYAR KÖZLÖNY 2005) A koncepció 2020-ra történő előrettekintéssel öt fő célkitűzésben határozta meg a területfejlesztés céljait. Ezek összefoglaló jellegű célkitűzések, melyeket mind időben, mind tartalmi részletezettségben kibont a koncepció. A fő területfejlesztési célok 2020-ig a OTK szerint:

1. Térségi versenyképesség fokozása
2. Területi felzárkóztatás
3. Fenntartható térségfejlesztés és örökségvédelem
4. Területi integráció Európában
5. Decentralizáció és regionalizmus

A fenti általánosan megfogalmazott célok mellett az ezredforduló első évtizedében mind a *Nemzeti Fejlesztési Terv* (NFT – 2004–2006), mind az *Új Magyarország Fejlesztési Terv* (ÚMFT – 2007–2010), illetve az ÚMFT folytatásaként folyamatban levő *Új Széchenyi Terv* jelentős összegeket biztosított, illetve biztosít a régiós fejlesztési célokra. Mindhárom említett terv jelentős mértékben épít az EU-ból származó támogatásokra. Anélkül, hogy belevesznénk a pénzügyi adatok rengetegébe, megemlítjük, hogy a NFT keretében 722 milliárd Ft, 2007. január 1. és 2011. tavasz⁸⁴ között pedig 4 875 milliárd Ft összegben határozható meg a területfejlesztés támogatása. (ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2011)

A jelentős területi célú támogatások ellenére az állami beavatkozások még csak *szerény eredményeket sem hoztak a térségek felzárkóztatása szempontjából*. Eltekintve a közép – magyarországi régiótól a régiók relatív helyzete sem az EU belül, sem az or-

⁸⁴ Az adatok a 2011. április 6-ig megítélt felhasználási döntések összegzésén alapulnak. (ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2011)

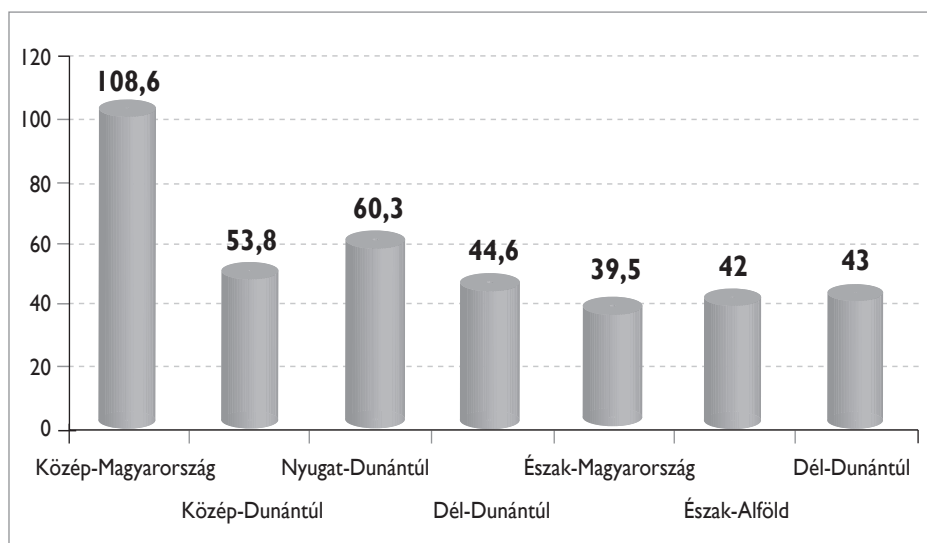
szágon belül lényegében nem változott. Az EU 271 régiójának rangsorában a magyar régiók pozíciója romlott. Az Európai Uniót tekintve az ezredforduló és a válság kezdete (2008) között a központi régiót kivéve minden magyar régió hátrább került a vásárlóerő paritáson mért egy főre jutó GDP rangsorban. A régiók unión belüli lemaradásának növekedését jelzi az is, hogy az ezredfordulón csak két magyar régió volt az utolsó 20 között, 2008-ban már négy régiót találunk a „futottak még” csoportban. (ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2011) (24. táblázat)

NUTS2 régió	A régió fejlettségi sorszáma 2000-ben	A régió fejlettségi sorszáma 2008-ban	A változás jellege
1. Közép-Magyarország	176.	95.	JAVULT
2. Nyugat-Dunántúl	222.	231.	Romlott
3. Közép-Dunántúl	232.	240.	Romlott
4. Dél-Alföld	245.	254.	Romlott
5. Dél-Dunántúl	248.	255.	Romlott
6. Észak-Magyarország	256.	260.	Romlott
7. Észak-Alföld	257.	259.	Romlott

24. táblázat: A magyar régiók helye az EU 271 régiójának GDP/fő rangsorában

Forrás: ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2011

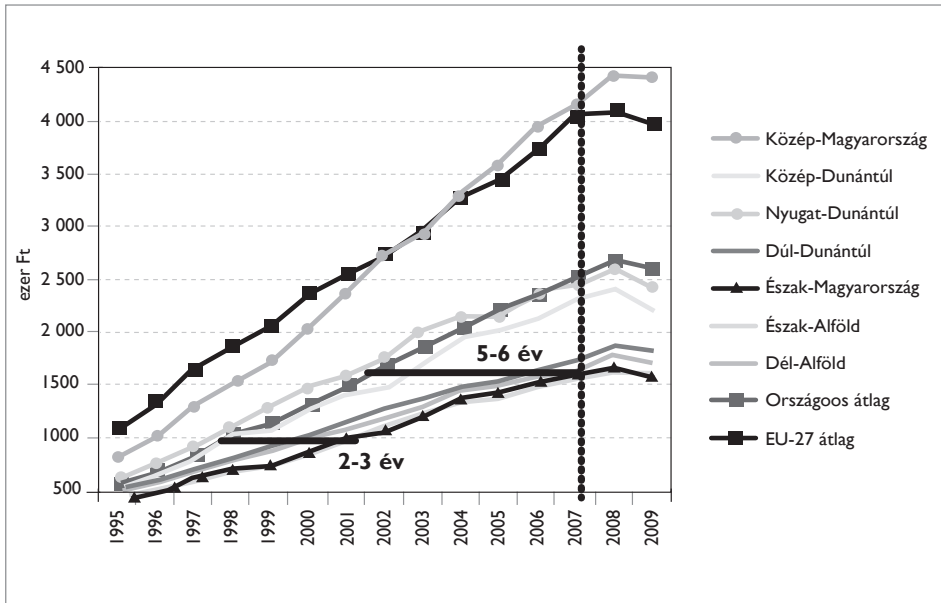
Az uniós rangsorok alakulásából törvényszerűen következik, hogy a régiók fejlettsége az EU átlaghoz mérve igen kedvezőtlen képet fest még napjainkban is. (32. ábra)

32. ábra: Magyar régiók az EU 27 átlagos GDP/fő szintjéhez viszonyítva 2009-ben

Adatforrás: EUROSTAT 2012

A 271 uniós régió fejlettségi rangsorában bekövetkezett változás természetesen nem jelent abszolút romlást, hisz a *magyar régiók fejlődése abszolút értékben mérve jelentős növekedést* mutat. Közép-Magyarország fejlődése az uniós átlagához képest is számottevő. (33. ábra)

33. ábra: Az egy főre jutó GDP alakulása a magyar régiókban
Adatforrás: ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2011

A fentiekben vázolt regionális politika és a magyar régiók általános helyzetének áttekintése korántsem tekinthető kimerítőnek, hisz mind a regionális politika, mind pedig a területi helyzetről adott igen nagyvonalú kép részletezhető lenne elsősorban alacsonyabb fokozatú területi egységekre, vagy településtípusokra, de ez már meghaladja a fejezet kereteit. (A területi politika tüzetesebb megismerésére azonban ajánljuk: RECHNITZER J. – SMAHÓ M. 2011.)

V. 3. A területfejlesztési törvény Magyarországon

A területi tervezés gyakorlati eredményessége nagyban függ a területfejlesztésre vonatkozó jogi szabályozástól. A területfejlesztési törvény hatályos szövegét⁸⁵ idézve: „A területi tervezés alapja a területfejlesztési koncepció, a területfejlesztési program és a területrendezési terv”. Tulajdonképpen ezek adják a területfejlesztéssel és területrendezéssel foglalkozó törvény lényegét. A törvény létrehozói, illetve módosítói igyekeztek a törvényt az Unió irányelveknek megfelelően megalkotni. A törvény az ország *kiegyensúlyozott területi fejlődését*, az átfogó területfejlesztési politika érvényesítését illetve a területfejlesztés és – rendezés összhangját kívánta megteremteni. Ennek

⁸⁵ Az 1996. évi XXI. törvény 23.§ (1) bekezdésének eredeti, a módosítások után is hatályos szövege.

érdekében akarta a jogalkotó meghatározni a feladatokat, szabályokat és kialakítani az intézményrendszert. Feladatként a közös kezdeményezések elősegítését valamint azok országos célokkal való összehangolását; a fejlesztési koncepciók kidolgozását és megvalósítását; valamint az Unió regionális politikájához való illeszkedést tűzi ki a törvény. A törvény fentiekben már említett, *2011-es módosításának leglényegesebb eleme a megyei önkormányzatok szerepének megerősítése*. A módosítások 2012. január 1-i hatállyal megszüntették a korábban létező regionális, megyei és kistérségi területfejlesztési tanácsokat, illetve a Budapesti Agglomerációs Fejlesztési Tanácsot. Ezek feladatai a megyei (fővárosi) önkormányzatokhoz kerültek. A területfejlesztési és a területrendezési feladatok 2012. január 1-től így egységesen a megyei önkormányzatok kezébe kerültek. Az Országos Területfejlesztési Tanács és a Balatoni Fejlesztési Tanács tovább működik. A különböző területi szintekhez kötődő *fejlesztési ügynökségek* intézménye megmaradt, csak a tulajdonosi jogkörök változtak. A tulajdoni jogosultságot a megszűnt fejlesztési tanácsok helyett az önkormányzatok kapták meg, illetve a balatoni *ügynökségre* vonatkozóan a területfejlesztésért felelős miniszter gyakorolja a tulajdonosi jogokat.

A területfejlesztési törvény megkülönbözteti azokat a térségeket, amelyek különösen fontos szerepet játszanak a területfejlesztésben. (A térség fogalmát a törvény a különböző területi egységek összefoglaló megnevezéseként használja.) Ilyen, a törvényben kiemelt megnevezésű térségek a következők:

- *Régiók*: több megyéből álló területi tervezési–statisztikai egység. Gyakorlatilag azonos a korábban meghatározásra került, és a fentiekben ismertetett NUTS2 régiókkal.
- *Kiemelt térség*: egy vagy több megyére, vagy azok területének egy részére kiterjedő, társadalmi–gazdasági–környezeti szempontból együtt kezelendő terület (Pl.: Balaton Kiemelt Üdülőkörzet, Budapest Agglomeráció).
- *Elmaradt térség*: azon térségek, amelyekben a gazdaságra, az infrastruktúrára, és a társadalomra vonatkozó mutatók jelentősen elmaradnak az országos átlagtól.
- *Kedvezményezett térség*: a területfejlesztés során pénzügyi és gazdasági ösztönzőkkel támogatott térség
- *Szabad vállalkozási zóna*: A kormány által pontosan lehatárolt terület, amely a térségi gazdaságfejlesztő szervezet által koordinált módon sajátos kedvezményeket biztosít a vállalkozóknak.
- *Ipari parkok és egyéb fejlesztési egységek*: Az önkormányzatok vagy az önkormányzatok társulásai által létrehozott fejlesztési egységek.

V.3.1. A területfejlesztés szereplői

A törvény a *központi állami szervek közül* négyet jelöl meg a területfejlesztési és –rendezési feladatok ellátására: (1) az Országgyűlést, (2) a Kormányt, (3) az Országos Területfejlesztési Tanácsot és (4) a területfejlesztésért felelős minisztérium (2012-ben a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium) vezetőjét, a Minisztert és más minisztereket. A *te-*

rületi szerveknek a regionális politika Unió által is megkövetelt decentralizációja miatt van nagy jelentősége. Magyarország tekintetében ez a törvény próbálta meg először kiépíteni a regionális politikáért felelős szervek alacsonyabb szintjét. A jogalkotó hét olyan szervet nevezett meg, mely területfejlesztési és –rendezési feladatokat lát el: (1) területfejlesztési önkormányzati társulás, (2) megyei önkormányzat, (3) térségi fejlesztési tanács, (4) regionális területfejlesztési konzultációs fórum, (5) megyei területfejlesztési konzultációs fórum, (6) regionális fejlesztési ügynökségek és végül (7) a területi államigazgatási szervek. A központi és a regionális szervezeteket együttvéve így 11 szervezet (szervezeti csoport) szerepel felelősként, illetve közreműködőként a magyar területfejlesztésben. A területfejlesztési és területrendezési tervezés szerteágazó volta, a szükségszerűen elkülönülő területi szintek, a feladatok sokszínűsége indokolja ezek működését.

- *Országgyűlés.* Az Országgyűlés felelős az országos területfejlesztési koncepció és vele a fejlesztési politikát meghatározó irányelvek, célok és prioritások elfogadásáért. Ez a szerv számoltatja be a Kormányt a végrehajtásról, ez határozza meg az kiemelt térségek körét, a területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerének szabályait, valamint a támogatások és decentralizáció elveit. Dönt a területfejlesztést szolgáló pénzeszközökről és támogatások kedvezményezettjeiről. Törvénnyel elfogadja a Budapesti Agglomeráció és a Balaton Kiemelt Üdülőkörzet rendezési tervét.
- *Kormány.* A Kormány feladata a regionális politika érvényesülésének biztosítása. Ennek érdekében előkészíti az országos területfejlesztési koncepciót, a hozzá kapcsolódó irányelveket, célokat és prioritásokat; a területfejlesztési támogatások és a decentralizáció szabályait, összehangolja a különböző állami pénzeszközöket, illetve dönt azok felosztásáról, és meghatározza a pénzek felhasználásának szabályait. Négyévente be kell számolnia az Országgyűlésnek a területfejlesztési politika alakulásáról. A Kormány gondoskodik a területi információs rendszer működtetéséről és kinevezi az EU Régiók Bizottságába Magyarország képviselőt.
- *Országos Területfejlesztési Tanács.* Az Országos Területfejlesztési Tanács, – mint *közreműködő* szervezet –, a kormányzat területfejlesztési feladatainak ellátásában működik közre. Elnöke a területfejlesztési feladatok ellátásáért felelős miniszter. Szavazati jogú tagjai a megyei közgyűlések elnökei, a főpolgármester, a kormány részéről az elnökön kívül még nyolc miniszter, a gazdasági kamarák elnökei, az országos önkormányzati érdekszövetség három képviselője, és a Nemzeti Gazdasági és Társadalmi Tanács képviselője.
- *Szakminiszter és más miniszterek.* A területfejlesztésért felelős miniszter (2012-ben a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium) vezetője) koncepciókat és javaslatokat készít a területfejlesztési politika megalapozására. Kidolgozza az országos területfejlesztési koncepciót és szervezi a területrendezési koncepciók kialakítását, elkészítését. Összehangoló és koordináló feladata van a területfejlesztési szervek működésében. Gyakorolja a regionális fejlesztési ügynökségek feletti tulajdonosi jogokat. Az Országos Területfejlesztési Tanács többi minisztere főleg a szakterületét érintő feladatok ellátásában vesz részt, valamint évente tájékoztatják a Kormányt a fejlesztések főbb mutatóiról.

- *Területfejlesztési önkormányzati társulások.* A területfejlesztési önkormányzati társulásokkal kapcsolatban a törvény nem túl bőszavú, hiszen csak rögzíti a települési önkormányzatok azon jogát, hogy – amennyiben képviselő-testületeik ezt megszavazzák – az önkormányzatoknak *lehetősége van* közös programok kialakítására, és a területileg illetékes megyei önkormányzat jóváhagyása után azok végrehajtására. Ennek céljából önálló jogi személyiséggel rendelkező társulást hozhatnak létre, amely a fejlesztéseket biztosító pénzalapot kezeli. A települési önkormányzati társulások felett a megyei kormányhivatalok törvényességi felügyeletet gyakorolnak.
- *Magyei Önkormányzatok.* A megyei önkormányzatok feladata a megyét érintő területrendezési terv elkészítése mellett a megye településeinek fejlesztési tevékenységét koordinálni, együttműködni a gazdasági szereplőkkel, kialakítani és működtetni a területi információs rendszert. Feladatai között szerepel a területfejlesztési társulások kialakulásának segítése, valamint a megyei és települési területrendezési tervek összehangolása. A megye közgyűlése foglal állást a megye hosszú távú területfejlesztési koncepciójáról és elfogadja a területrendezési terveket.
- *Térségi Fejlesztési Tanácsok.* A térségi fejlesztési tanács felállítására akkor kerül sor, ha a feladatok átnyúlnak a régió vagy a megye határán. Feladatiról az érintett megyék közgyűlései szervezeti és működési szabályzat létrehozásával döntenek. A térségi fejlesztési tanács javaslatot tesz a területét érintő regionális fejlesztési koncepcióra és programra. Egyetlen ilyen tanácsot nevez meg a törvény: a Balaton Fejlesztési Tanácsot. A térségi fejlesztési tanácsok a miniszternek számolnak be feladataik teljesítéséről.
- *Regionális területfejlesztési konzultációs fórum.* Egy régióon belül elhelyezkedő megyék közgyűléseinek elnökei regionális területfejlesztési konzultációs fórumot *működtethetnek*. A konzultációs fórum a régiót érintő területfejlesztési ügyekben állásfoglalási, véleményezési jogkörrel rendelkezik. A fórum javaslatot tehet a Kormány-
nak az EU Régiók Bizottságába kinevezendő régiós képviselő személyére.
- *Magyei területfejlesztési konzultációs fórum.* Egy megye közgyűlése és a megyében lévő megyei jogú városok közgyűlései megyei területfejlesztési konzultációs fórumot *működtethetnek*, amelynek véleményezési jogköre van a megye területfejlesztési tevékenységét illetően. A fórumon a megyei jogú városoknak egy képviselője lehet, a megyét pedig a megyei jogú városok számával azonos számú képviselője illeti meg.
- *Regionális fejlesztési ügynökségek.* A miniszter a régiókban nonprofit gazdasági társaság formájában regionális fejlesztési *ügynökségeket működtethet*, melyek kapcsolattartó, forrásfeltáró, pénzügyi nyilvántartási, informatikai feladatok ellátásával segítik a területfejlesztési programok megvalósítását.
- *Területi Államigazgatási Szervek.* A területi államigazgatási szervek a kormányzatot segítik feladatait végrehajtásában, az ellenőrzésben és a koordinálásban. Mindezt szakmai segítségnyújtás és információ szolgáltatás keretében. Fontos szerepe van a

főépítészeknek, akik véleményezik a rendezéssel kapcsolatos terveket, figyelemmel kíséri azok megvalósulását.

A fentiekben felsorolt szereplők jól tükrözik a jogalkotónak azt a szándékát, hogy az Unióban nagy hangsúlyt kapó decentralizációt megvalósítsa. A különböző szervezetek, intézmények láthatóan egymásra épülnek, bár a közöttük lévő feladat megosztást és a felelősségi köröket a törvény nem részletezi. Gondot jelenthet még, hogy a törvény nem nevesítette a régiókat, illetve nem kötötte azokat az Európai Unió regionális politikájának alapjául szolgáló NUTS-rendszerhez, pedig ez a decentralizáció egyik legfontosabb lépése.

V.3.2. A területrendezési kérdések összefoglalása

A területrendezési tervezés szorosan kapcsolódik a területfejlesztési feladatokhoz. A területrendezés kiindulási bázisa a területfejlesztési koncepció. Amint már említettük a területrendezés lényege egy térség területhasználati módjainak meghatározása. A területrendezés alapvetően műszaki jellegű feladatok megvalósítását igényli. Területrendezési tervek különböző területi szintekre készülnek. A legmagasabb szintű az Országos Területrendezési Terv, amelynek kiemelten fontos eleme az országos infrastrukturális hálózatok terve. Értelemszerűen ennek figyelembe vételével kell elkészíteni a kiemelt térségi és a megyei területrendezési terveket is, és a településrendezési tervek is szükségszerűen kötődnek a magasabb szintű térségek rendezési terveihez.

A törvény részletesen ismerteti a területrendezési tervek tartalmi követelményeit. Minden területrendezési tervnek tartalmaznia kell:

- a térségi szerkezeti tervet;
- a térségi övezeti tervlapokat;
- a területrendezési szabályozási előírásokat.

A területrendezésre vonatkozó szabályok rögzítik azt is, hogy a tervek rajzi elemei az Egységes Országos Vétületi (OEV) rendszerben készüljenek, számítástechnikai úton kezelhetők legyenek és illeszkedjenek a térinformatikai rendszerhez. A területrendezési tervezésben meghatározó szerepe van az állami főépítésznek, illetve a térségi főépítészeknek. A különböző szintű rendezési tervek összehangolása végső soron az építészek feladatkörébe tartozik.

V. 4. Településpolitika

A településfejlesztés- és rendezés célja a fenntartható fejlődés figyelembe vételével a lakosság életminőségének, ellátási és környezeti viszonyainak javítása, az emberhez méltó épített környezet kialakítása, a környezet természeti, táji és épített értékeinek fejlesztése és védelme, továbbá az országos, a térségi, a települési és a jogos magánérdekek összhangjának megteremtése, az érdekütközések feloldásának biztosítása, valamint az erőforrások kíméletes hasznosításának elősegítése, amely a településfejlesztés és a településrendezés révén valósul meg.

A települések működését és fejlődését alapvetően a településpolitika határozza meg. A településpolitika a település fejlesztésére és működésére vonatkozó stratégiai elképzelések és az azok megvalósítását szolgáló eszközök összessége. A településpolitika alapvető

célja a település sikerességének és vonzerejének elősegítése, a *helyi lakosság* jólétének, *életminőségének javítása*, a helyi társadalmi elégedettség elérése, a lakosság megtartása és vonzása.

V.4.1. A településfejlesztés fogalma

A településfejlesztés feladata: a települési erőforrásokra építő fejlesztési politika meghatározása, a területgazdálkodási, a humán és a műszaki infrastruktúra-fejlesztés meghatározása. A települések fejlesztésének összehangolt, hatékony és eredményes gyakorlása viszont – a folytonosan változó viszonyok között – tervszerűséget igényel.

A településfejlesztési tervezésnek két fő eszköze van: a településfejlesztési koncepció és az integrált településfejlesztési stratégia, amelyeket a települési önkormányzat képviselő-testülete határozattal állapít meg. A településfejlesztési tervezés két fő eszközére vonatkozó szabályokat az épített környezet alakításáról és védelméről szóló 1997. évi LXXVIII. törvény szabályozza.

A településfejlesztési tervezés magában foglalja az információk összegyűjtését, a fejlesztés lehetséges változatainak feltárását, különös figyelemmel azokra a következményekre, melyekre a ma hozott döntések jelentős hatással lehetnek. A hatékonyság alapelveinek szem előtt tartása mellett választékokat tár föl a célok, eszközök, akciók köréből. Elősegíti a kommunikációt, szélesíti a település társadalmának széleskörű részvételét a döntéshozási folyamatban, segít az érdekek és a különböző értékrendek integrálásában, elősegíti a szabályozott döntéshozást és a sikeres megvalósítást. A tervezés folyamata tartalmaz általánosan érvényes lépéseket, alapvető feltételrendszert, ugyanakkor egyedi és speciális elemeket is, hiszen így képes a különböző települések önálló karakteréhez igazodó jövőkép kialakítását elősegíteni.

V.4.2. Településfejlesztés a különböző területi szinteken

A településpolitika *nemzeti hatáskörbe tartozik*. Az ennek részét képező *várospolitik*a sem része az ún. *közösségi politikáknak*, azonban a tagállamok közötti önkéntes együttműködés alapján mégis hangsúlyos szerepet kap. Már a Maastrichti Szerződés (1993) megfogalmazása során történtek arra kísérletek, hogy az Európai Bizottság formális hatáskört kapjon a várospolitik területén, a tagállamok ezt elutasították a szubszidiaritás elvére hivatkozva.

Az európai szintű közös problémák azonban felvetik ennek időszerűségét, s a Lisszaboni Szerződés (2009) – mely a gazdasági, társadalmi kohézió kivül a területi kohézió (s ezen keresztül a városfejlesztés) esetében is az Unió és a tagállamok közötti megosztott hatáskörrel rendelkezik – nagyobb teret engedne ennek. Függetlenül attól, hogy a tagállamok a várospolitik területén nem adták át hatáskörüket az Európai Bizottságnak, önkéntes alapon már egy évtizede együttműködnek minisztériumi szakértői, vezetői és politikai szinteken egyaránt. Az elmúlt évtized dokumentumai közül kiemelésre érdemes a városfejlesztésért felelős miniszterek által 2007-ben elfogadott „Lipcsei Charta az európai fenntartható városokért”, mely mind tartalmában, mind megfogalmazásában, koherenciájában egy valóban jelentős mérföldkőnek, az európai várospolitik fontos állomásának tekinthető. (LIPCSEI CHARTA 2007) A Lipcsei Charta a városfejlesztés új kihívásaira ad egységes, európai szintű választ közös alapelvek és cselekvési stratégiák megfogalmazásával. Hangsúlyozza az integrált megközelítésmód szükségességét a vá-

rosfejlesztésben, és szorgalmazza, hogy kiemelt figyelmet kapjanak a hátrányos helyzetű városrészek.

A városfejlesztés uniós rendszerének másik alapvetően fontos vetülete a közösségi szintű együttműködés. A közösségi kohéziós politika pénzügyi támogatási rendszere finanszírozza ugyanis elsősorban a városfejlesztési programokat és projekteket. A városi ügyek a Strukturális Alapokon keresztül kapnak támogatást 1989 óta, először az un. közösségi kezdeményezések, majd később az operatív programokon keresztül is. Ez a támogatás főként a 2004-ben csatlakozott tagországok esetében tesz ki jelentős arányt, mivel saját költségvetési forrásaik csak szűkösen állnak rendelkezésre. Az Európai Unió tehát – pénzügyi támogatási rendszerén keresztül – a gyakorlatban maga is jelentősen formálja a várospolitikát. A Strukturális Alapok egyes rendeleteiben rögzített támogatások felhasználási módja, feltételrendszere indirekt módon befolyásolja az egyes fejlesztések irányát, jellegét.

A váropolitika tehát tagállami hatáskör, ezen belül Magyarországon a legfontosabb felelősség az egyes települések szintjén van. A helyi önkormányzatok felelősek – anyagi lehetőségeiket felmérve, koncepció és stratégia mentén – a fejlesztéseket megvalósítani. Mi marad akkor az államnak? A központi államigazgatás feladata elsősorban a szabályozás, a keretrendszer kialakítása, illetve egyes pénzügyi támogatások biztosítása. Ezen kívül fontos, hogy az Európai Unióban is elfogadott irányelveket, fejlesztési irányokat, gondolatokat közvetítse az önkormányzatok felé, tervezési segédletek, kézikönyvek formájában. Ilyen kézikönyv például az integrált tervezést, az integrált városfejlesztési stratégiát a hazai gyakorlatba bevezető ún. Városfejlesztési Kézikönyv, a 2007-ben megjelent könyv második kiadását a településfejlesztésért felelős minisztérium 2009-ben adta ki. (NFGM 2009)

V.4.3. A településfejlesztési tervek és a tervezés folyamata

A településfejlesztési koncepció elsősorban településpolitikai dokumentum, ami a településrendezést is megalapozza. Hosszú távra (15–20 év) határozza meg a település jövőképét, igyekezik a település érdekeinek leginkább megfelelő megoldást adni a helyi társadalmi, gazdasági, műszaki, intézményi és környezeti, természeti és ökológiai problémákra, az ennek érdekében hozott önkormányzati településfejlesztési döntéseket rendszerbe foglalja, valamint megmutatja az együttműködés és alkalmazkodás lehetőségét a hazai és nemzetközi fejlődési trendekhez.

Az integrált településfejlesztési stratégia középtávú, stratégiai szemléletű, megvalósítás orientált tervezési dokumentum, amely meghatározza a városok középtávú városfejlesztési tevékenységeit. Az integrált településfejlesztési stratégia a településfejlesztési koncepcióra épülve összehangolja a különböző szakpolitikai megközelítéseket (pl. gazdaságfejlesztés, környezeti fejlesztés, közlekedésfejlesztés, társadalmi célok megvalósítása stb.), összefogja és ütközteti az érintett partnerek (üzleti szektor, civil szektor, közszféra szereplői, lakosság) céljait, elvárásait az önkormányzat városfejlesztésben meghatározó és döntéshozó szerepe mellett. Az integrált megközelítés további eleme, hogy a középtávú fejlesztési célokat, az annak elérése érdekében tervezett intézkedések finanszírozási, megvalósítási és fenntartási módját is összefüggéseiben kezeli. (25. táblázat)

Munkafázis	Munkarész (elkészített dokumentum)
A tervezés előkészítése	Partnerségi terv
Helyzetelemzés	A településfejlesztési koncepció helyzetelemző munkarésze
Helyzetértékelés	<ul style="list-style-type: none"> • Társadalmi környezet • Gazdasági környezet • Természeti és művi környezet • Térségi összefüggések • Településrészek elemzése • Lehetséges fejlesztési irányok bemutatása
Koncepcióalkotás	A településfejlesztési koncepció javaslattevő munkarésze
Stratégiaalkotás	Az integrált településfejlesztési stratégia javaslattevő munkarésze
<ul style="list-style-type: none"> • A koncepció, illetve stratégia véglegesítése • A koncepció, illetve stratégia jóváhagyása 	<ul style="list-style-type: none"> • Környezeti értékelés, társadalmi és gazdasági hatásvizsgálat • Határozattervezet • Képviselő-testületi határozat(ok)
Monitoring, felülvizsgálat	Jelentések

25. táblázat: A településtervezés folyamata

Forrás: A szerzők összeállítása

V.4.4. A településfejlesztés pénzügyi forrásai

A településfejlesztés pénzügyi forrásai lehetnek az önkormányzat saját bevételei, gazdasági és egyéb szervezetek, a lakosság hozzájárulásai, a központi költségvetés normatív támogatásai és átengedett bevételei, hazai és uniós pályázatok, hitelek.

A rendszerváltás óta hazánkban is jellemzően a *magánbefektetők, ingatlanfejlesztők a településfejlődés és a települési tervek megvalósulásának meghatározó szereplői*, ezért nem lehet a magántőke városfejlesztői akaratát figyelmen kívül hagyni. Fontos a magántőke bevonása a településfejlesztésbe, de úgy, hogy közben a közérdek ne sérüljön. A településtervezés során a közszférának lépéselőnyben kell lennie, ellenkező esetben a befektetők szempontokhoz igazodnak a települési tervek, mint az a hazai gyakorlatban sajnos sok esetben tapasztalható. A településnek stabil, kiszámítható és megfelelő kereteket biztosító, jól szervezett kínálat, tartalékterületekkel kell fellépnie a befektetők felé, amely azonban bizonyos rugalmasságot hordoz magában, hogy legyen tere az alkufolyamatnak. E kínálatnak a közérdek szempontjából kívánatos településszerkezetbe kell illeszkednie.

A befektetőkkel való együtt-tervezés, együtt-gondolkodás fontos, és a befektetők bevonása a tervezésnek a jelenleginél jóval korábbi fázisában is megtörténhetne, a településfejlesztési elképzelések egyfajta befektetők szondázása erősíthetné a tervek realitását.

Hazánkban a településfejlesztési *források jelentős részét az európai unió Strukturális Alapjai* jelentik, az Európai Regionális Fejlesztési Alap és az Európai Szociális Alap. A támogatási periódus időszakára minden tagállam elkészíti a források felhasználásra vonatkozó fejlesztési stratégiáját, az ún. Nemzeti Stratégiai Referenciakeretet,

amelyet hazánkban I. és II. Nemzeti Fejlesztési Tervnek, majd Új Magyarország Fejlesztési Tervnek, 2010-től Új Széchenyi Tervnek neveznek, illetve az azokra épülő operatív programokat. A településfejlesztési célok meghatározását és forrásait mind a 2004–2006, mind a 2007–2013 közötti időszak alatt a regionális operatív programok tartalmazták. A 2007–2013 közötti támogatási periódus alatt a területfejlesztés, azon belül a fenntartható városfejlesztés és a városi dimenzió kezelése, valamint a vidéki területek támogatása és a földrajzi vagy természeti okokból hátrányokkal küzdő térségek problémáinak kezelése kiemelt hangsúlyt kapott.

A városfejlesztési célú források felhasználása vonatkozásában az Európai Bizottság főbb irányelvei, elvárásai az alábbiak voltak:

- integrált megközelítés (koncentráció elvének érvényesítése, azaz kis területre több intézkedés összekapcsolása a hatás maximalizálása érdekében)
- a közösségi (EU és állami) és privát hozzájárulások mobilizálása
- a fejlesztési akcióterületek kiválasztásának átláthatósága
- erős helyi partnerség, a lakosság számára az átláthatóság biztosítása

Az önkormányzatok ezek figyelembevételével készítették el integrált településfejlesztési – városok estében városfejlesztési – stratégiáikat, amelyekben a kijelölt akcióterületekre meghatározták a tervezett beavatkozásokat. *A városfejlesztési beavatkozások típusai ebben az időszakban az alábbiak:*

- *Funkcióbővítő városrehabilitáció.* A funkcióbővítő rehabilitáció alapvető célja a városi területek olyan integrált, akcióterületi alapú megújítása, amely érdemben hozzájárul ahhoz, hogy a város gazdasági és társadalmi aktivitása élénküljön, a város vonzereje erősödjék mind a lakosság, mind a betelepülő vállalkozások illetve intézmények, szervezetek számára. Ennek során egyes városi funkciók megerősítését vagy szükség szerinti bővítését szolgáló beruházások kerülnek támogatásra: a környezet, az infrastruktúra megújítása, az épített örökség értékeinek megóvása és hasznosítása, gazdasági tevékenységek, a közcélú funkciók, közszolgáltatások bővülésének, megújításának. ösztönzése.
- A városrehabilitációs tevékenységek irányulhatnak a településközpontok vagy alközpontok funkcióinak megerősítésére és új gazdasági és (vagy) közösségi funkciók megjelenésének támogatására, tradicionális belvárosi jellegű kereskedelmi területek (főutca, főtér) megújítására, műemléki jellegű városközpontok, történelmi városrészek megújítására, rekreációs területek kialakítására, vagy felhagyott ipari (vagy egyéb, pl. honvédségi) területek (ún. barnamezős területek) funkcióváltásának elősegítésére.
- *Szociális rehabilitáció.* A szociális városrehabilitáció olyan városrészeket érint, amelyek társadalmi és fizikai állapota is lényegesen rosszabb, mint az települési, regionális szinten elfogadható lenne. A rehabilitáció célja az, hogy a helyi hátrányos helyzetű lakosság életminősége és esélyei javuljanak, vagyis a program gazdája az adott városrészben valósítson meg felzárkóztató programokat mind az épített környezet, mind a társadalmi helyzet tekintetében. A program lényegi eleme, hogy csak ebben a típusú beavatkozásban valósítható meg uniós támogatás keretében lakó-

épületekkel kapcsolatos beavatkozás. Célterületei lehetnek: az ipari technológiával épült lakótelepeken a gettósodás megelőzése, hagyományos építésű, vegyes lakossági összetételű, leromlott városrészekben a további szegregációs folyamatok megállítására, a főként cigány népesség által lakott telepek teleprehabilitációja, a szegregáció oldása.

- *Kisléptékű („pontoszerű”) városrehabilitációs projektek.* Azon egyedi fejlesztéseket tekinthetjük kisléptékűnek, amelyek nem összetett, akcióterületi fejlesztések részeként valósulnak meg. Ilyen fejlesztéseknek lehet városrehabilitációs hatásuk, de a projektek hatása általában korlátozott, egy-egy – gyakran tematikus jellegű – szükséglet vagy probléma megoldására korlátozódik (pl. park, egyéb közterület rekonstrukciója, sportpálya kialakítása, közösségi épület és szűkebb környezetének felújítása, rendezése, szabályozás érvényesítéséhez szükséges bontási, közműrendezési munkák stb.).

Visszatekintő kérdések

- Milyen tényezők befolyásolják a területi politika kialakulását?
- Mi a lényegi különbség a település- és területi tervezés rendezési és fejlesztési feladatai között?
- Hogy határolná körül a kiegyensúlyozott területi fejlődés fogalmát?
- A területfejlesztés szempontjából milyen megkülönböztetett térségek határolhatók el?
- Melyek a területfejlesztés legfontosabb központi szervezetei?
- Milyen szervezetek látják el a területfejlesztés regionális feladatait?
- Mi a településfejlesztési tervezés két fő eszköze?
- Milyen időtávra vonatkozik a településfejlesztési koncepció, illetve az integrált településfejlesztési stratégia?
- Milyen dokumentum alapozza meg a településrendezési terveket?
- Milyen hatáskörbe tartozik a településpolitika?
- Mik lehetnek a településfejlesztés pénzügyi forrásai?
- Milyen eszközzel tudja befolyásolni az Európai Unió a tagállamok várospolitikáját?

Irodalomjegyzék

- ACEMOGLU, D. – YARED, P. 2010: Growth in a partially de-globalized world. Political Limits to Globalization. – American Economic Review 2. pp. 83–88.
- AGNEW, J. A. – MITCHELL, K. – TOAL, G. 2003: A companion to political geography. – Blackwell, Malden (Massachusetts)
- AIYAR, SH. 2012: From Financial Crisis to Great Recession: The Role of Globalized Banks. – American Economic Review 3. pp. 225–230.
- AIZENMAN J. – PINTO, B. –RADZIWILL, A. 2007: Sources for financing domestic capital – is foreign saving a viable option?. – Journal of International Money and Finance 5. pp. 682–702.
- AIZENMAN, J. – SUSHKO, V. 2011: Capital Flow Types, External Financing Needs, and Industrial Growth: 99 countries, 1991–2007. – NBER Working Paper 17228.
- AL GORE, A. A. 1998: The Digital Earth: Understanding our planet in the 21st Century. – Los Angeles – <http://www.opengeospatial.org/pressroom/papers> Letöltve: 2012. november 1.
- ALESINA, A. – ZHURAVSKAYA, E. 2011: Segregation and the Quality of Government in a Cross Section of Countries. – American Economic Review 5. pp. 1872–1911
- ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2011: Jelentés a térségek felzárkóztatására fordított pénzeszközök felhasználásáról. – Állami Számvevőszék (december 8.), Budapest
- ALLEN, J. – HAMNETT, C. (eds.) 1995: A Shrinking World? Global Unevenness and Inequality. – Oxford University Press/The Open University, London
- ALONSO, M. N. – UBS – UNED 2008: Recent market developments from an Econophysics perspective. – Fribourg Symposium. – <http://www.unifr.ch/econophysics/symposium/talks08/Noguer%20-%20Market%20developments.pdf> Letöltve: 2012. november 4.
- ANDERSON, B. 2006: Elképzelt közösségek. Gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről. – (Fordította: Sonkoly G.) – L’Harmattan Kiadó, Budapest
- ASHWORTH, G. J. – VOUGH, H. 1990: Selling the City: Marketing Approaches in Public Sector Urban Planning – Belhaven Press, London, New York
- ASHWORTH, G. J. – VOUGH, H. 1997: A város értékesítése – Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest
- ATKINS, P. 1988: Redefining agricultural geography as the geography of food.– Area, 20. 3.
- AUBERT A. 2007: A nemzetközi és a hazai turizmus területi folyamatai, piaci tendenciái a globalizáció korában. – Földrajzi Közlemények 55. 3.
- AZ IGAZSÁG ÉS A BÉKE PÁPAI TANÁCSA 2007: Quadragesimo anno. Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. – (Fordította: Dér K. – Horvát P.) – Szent István Társulat az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest
- BACHE, I. – ANDREOU, G. – ATANASOVA, G. – TMOSIC, D 2011: Europeanization and multi-level governance in South-east Europe: The domestic impact of EU cohesion policy and preaccession aid. – Journal of European Public Policy 18. 1.
- BÁNFALVI J. 1995: Magyarország idegenforgalmi földrajza. – Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző, Budapest
- BANSAL, R. – SHALIASTOVICH, I. 2010: Confidence Risk and Asset Prices. – American Economic Review 2. pp. 537–541.

- BANSKY, J. 2002: Rural geography – A research discipline new to Polish geography. – *Przeład Geograficzny*, 74. 3.
- BARLOW, J. P. 1991: Coming into the Country. – *Communications ACM* 34.
- BARSI Á. – LOVAS T. 2010: Lézerszkennelés. – Egyetemi tantárgy anyaga, BME. – http://www.fmt.bme.hu/fmt/htdocs/oktatas/tantargy.php?tantargy_azon=BMEEOFT-V98 Letöltve: 2012. november 1.
- BARTA GY. – BELUSZKY P. 1999: Előzetes megjegyzések a nagyvárosok és agglomerációjuk kapcsolatáról. – In: BARTA GY. – BELUSZKY P. (szerk.): Társadami–gazdasági átalakulás a budapesti agglomerációban I. – Regionális Kutatási Alapítvány, Budapest
- BAUDRILLARD, J. 1983: *Simularca and Simulation*. – Semiotex(e), New York
- BÉKÉSI L. 2004: *A politika földrajza*. – Aula Kiadó, Budapest
- BELUSZKY P. – KOVÁCS Z. – OLESSÁK D. (szerk) 2001: *A terület- és településfejlesztés kézikönyve*. – Magyarország kézikönyvtára sorozat. CEBA Kiadó, Váckisújfalu
- BELUSZKY P. 1999: *Magyarország településföldrajza. Általános rész*. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- BELÜGYMINISZTERIUM 2002: *Településfejlesztési Füzetek 24.* – Belügyminisztérium Településfejlesztési Iroda, Budapest
- BENEDIKT, M. 1991: *Cyberspace: Some Proposals*. – In: BENEDIKT, M. (ed.): *Cyberspace: First Steps*. – MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- BERNEK Á. – FARKAS P. 2002: *A monetáris világ, pénz „mindenhatóságának” politikai kérdőjelei*. – In: BERNEK Á. (szerk.): *A globális világ politikai földrajza*. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- BERNEK Á. (szerk.) 2002: *A globális világ politikai földrajza*. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- BERNEK Á. 1999: *A globális világgazdaság térszerveződése*. In: NEMES NAGY J. (szerk.): *Helyek, terek, régiók*. – ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest
- BERRY, B. J. L. – CONKLING, E. C. – RAY, D. M. 1976: *The Geography of Economic Systems*, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey
- BERRY, B. J. L. 1967: *Geography of Market Centers and Retail Distribution*. – Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N. J.
- BLAHÓ A. – KUTASI G. (szerk.) 2010: *Erőközpontok és régiók*. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- BODNÁR Á. 2011: *Megduplázódik idén a mobil szélessávú előfizetések száma*. – Internet, WSW, január 12.
- BODNÁR L. 2005: *Az idegenforgalom hazai és nemzetközi vonatkozásai*. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- BOWLER, I. R. – ILBERY, B. W. 1987: *Redefining agricultural geography*. – *Area*, 19. 4.
- BRADSHOW, M. – WHITE, G. W. – DYMOND, J. P. – CHACKO, E. 2012: *Contemporary World Regional Geography*. – McGraw-Hill, New York
- BRUNN, S. D. – LEINBACH, T. R. (eds.) 1991: *Collapsing space and time: Geographic Aspects of Communication and Information*. – Harper Collins Academic, New York
- BRYANT, C. R. – MAROIS, C. 1995: *The sustainability of rural system*. – Montreal
- BRZEZINSKI, Z. 1999: *A nagy sakktábla. Amerika világelsősege és geostratégiai feladatai*. – Európa Könyvkiadó, Budapest
- BUDAY-SÁNTHA A. 2004: *A természeti tőke és az agrárgazdaság szerepe a területi versenyképességben*. – Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs

- BULLMANN, U. 1997: The Politics of the third level. – In: JEFFERY, CH. (ed.): The Regional Dimension of the European Union. Towards a Third Level in Europe? – Frank Cass & Co. Ltd., London
- BURNSIDE, C. 2011: The Cross Section of Foreign Currency Risk Premia and Consumption Growth Risk: Comment. – American Economic Review 7. pp. 3456–3476.
- CAIRNCROSS, F. 1997: The death of distance. How the communication revolution will change our lives. – Harvard Business School Press, Boston
- CAPPELLIN, R. 1997: Federalism and network paradigm: guidelines for a new approach in national regional policy. – In: DANSON, M. (ed.): Regional Governance and Economic Development. – Pion, London
- CARVALHO, V. M. – MARTIN, A. – VENTURA, J. 2012: Understanding Bubbly Episodes. – American Economic Review 3. pp. 95–100.
- CARTOGRAPHIA 2004: Földrajzi Világtalasz. – Cartographia Kft., Budapest
- CASTELLS, M. – INCE, M. 2006: A tudás világa. – Napvilág Kiadó, Budapest
- CASTELLS, M. 1996: The Rise of the Network Society: the information age. – Blackwell, Oxford
- CIA 2012: The World Factbook – Guide to Country Profiles. – <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/rankorderguide.html> Letöltve: 2012: november 1.
- CLOKE, P. J. – PARK, C. C. 1985: Rural Resource Management. – New York
- CLOKE, P. J. 1979: Key settlements in rural area. – London
- CLOKE, P. J. 1983: An introduction to rural settlement planning. – London
- CLOUT, H. D. 1972: Rural geography. – London
- COE, N. M. – KELLY, PH. F. – YEUNG, H. W. C. 2007: Economic Geography. – Blackwell, Oxford
- COENEN, G. – STRAUB, R. – TRABANDT, M. 2012: Fiscal policy during and after the financial crisis. – American Economic Review 3. pp. 71–76.
- CORSETTI, G. – KONSTANTINOU, P. T. 2012: What Drives US Foreign Borrowing? Evidence on the External Adjustment to Transitory and Permanent Shocks. – American Economic Review 2. pp. 1062–1092.
- CRAGLIA, M. – GOODCHILD, M. F. – ANNONI, A. – CAMARA, G. – GOULD, M. – KUHN, W. – MARK, D. – MASSER, I. – MAGUIRE, D. – LIANG, S. – PARSONS, E. 2008: Next-Generation Digital Earth, a position paper from the Vespucci Initiative for the Advancement of Geographic Information Science. – International Journal of Spatial Data Infrastructures Research, 3. pp. 146–167.
- CSATÁRI B. – FARKAS J. Zs. 2006: A magyar vidékies kistérségek új kategorizálása, különös tekintettel a városi hatásokra és a földhasznosítás változásaira. – Tér és társadalom, 20. 4.
- CSATÁRI B. 1996: A magyarországi kistérségek néhány jellegzetessége. – MTA RKK ATI PHARE kiadvány, Kecskemét
- CSATÁRI B. 1999: A kedvezményezett kistérségek besorolásának felülvizsgálata I–II. Kézirat. – MTA RKK ATI, Kecskemét
- CSATÁRI B. 1999b: A magyar vidék térségi tagozódása. Kutatási zárójelentés. – MTA RKK ATI, Kecskemét
- CSATÁRI B. 2000: Kísérlet a magyarországi kistérségek komplex fejlődési típusainak meghatározására. – In.: DÖVÉNYI Z. (szerk.): Alföld és nagyvilág. Tanulmányok Tóth Józsefnek. – MTA FKI, Budapest

- CSATÁRI B. 2004: Kísérlet a területi konfliktusok földrajzi értelmezésére. – II. Magyar Földrajzi Kongresszus, Szeged
- CSICSERI-RÓNAI I. 2003: Nagy Ferenc. – Occidental Press, Budapest
- CSOMÓS GY. – KULCSÁR B. 2012: A városok pozíciója a globális gazdaság irányításában a nagyvállalatok forgalma alapján. – Földrajzi Közlemények 2. pp. 138 – 151.
- CSOMÓS GY. 2008: Regionális centrumok a globális térben. Lakosságszám vagy funkcionalitás? – Debreceni Műszaki Közlemények, 1.
- DANIELS, P. 2008: Geographies of the economy. In: DANIELS, P. – BRADSHAW, M. – SHAW, D. – SIDAWAY, J. (eds.): An introduction to human geography. – Pearson Education Limited, Harlow
- DELORS, J. 1991: Subsidiarity. The Challenge of Change. Proceedings of the Jacques Delors Colloquium. – European Institute of Public Administration, Maastricht
- DETREKŐI Á. – SZABÓ GY. 2003: Térinformatika. – Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- DICKEN, P. 1992: Global Shift. The Internationalization of Economic Activity. – Paul Chapman Publishing Ltd., London
- DICKEN, P. 1998: Global Shift. Transforming the World Economy. – Paul Chapman Publishing Ltd., London
- DICKEN, P. 2003: Global Shift. Reshaping the Global Economic Map in the 21st Century. – Sage Publications, London
- DIECKHOFF, A. 2004: Egy megrögzöttség túlhaladása – a kulturális és politikai nacionalizmus fogalmainak újraértelmezése. – Regio 13. 4.
- DODGE, M. 1998: The Geographies of Cyberspace. – 94th Annual Meeting of the Association of American Geographers, Boston
- DUGIN A. 2004: A geopolitika alapjai – Oroszország geopolitikai jövője. – In: SISELINA L. – GAZDAG F. (szerk): Oroszország és Európa. Orosz geopolitikai szöveggyűjtemény. – Zrínyi Kiadó, Budapest
- EASTMAN, R. O. 1930: Marketing Geography. – Alexander Hamilton Institute, New York
- EHRlich, I. – SHIN, J. K. 2010: Human Capital and Imperfectly Informed Financial Markets. – American Economic Review 2. pp. 244–249.
- EICHENGREEN, B. 2012: International Liquidity in a Multipolar World. – American Economic Review 3. pp. 207–212.
- ELIAS, A. 2008: Introduction. Whatever happened to the Europe of Regions? Revisiting the Regional Dimension of European Politics. – Regional and Federal Studies 5.
- ENGEL, CH. – WEST, K. D. 2010: International Financial Markets Global Interest Rates, Currency Returns, and the Real Value of the Dollar. – American Economic Review 2. pp. 562–567.
- ENYEDI GY. 1964: A Délkelet-Alföld mezőgazdasági földrajza. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- ENYEDI GY. 1988: A városnövekedés szakaszai. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- ENYEDI GY. 1995: Városverseny, várospolitika, városmarketing – Tér és Társadalom 9. 1–2.
- ENYEDI GY. 1996: Regionális folyamatok Magyarországon. – Budapest
- ENYEDI GY. 1997: A sikeres város. – Tér és Társadalom 4. pp. 1–7.
- ERCEG, CH. J. – LINDÉ, J. 2012: Fiscal Consolidation in an Open Economy. – American Economic Review 3. pp. 186–191.
- ERDŐSI F. 2006: A mobiltelefonok elterjedésének területi sajátosságai a Földön. I. rész. – Területi Statisztika 46. 6.

- ERDŐSI F. 2007: A mobiltelefonok elterjedésének területi sajátosságai a Földön II. rész. – Területi Statisztika 47. 1.
- EURÓPAI MENEKÜLTÜGYI ALAP 2012: Van olyan hogy tipikus menekült? – Úton 24. Kastner & Partners Kft, Budapest
- EUROPEAN COMMISSION 1998: 1998 Broad Economic Policy Guidelines. – European Economy. – Directorate-General for Economic and Financial Affairs, European Commission No. 66.
- EUROSTAT 2012: Regional GDP per capita in 2009. – Eurostat-newrelease 38. (13 March), Bruxelles
- FARKAS J. ZS. – CSATÁRI B. 2010: Agrár- és vidékföldrajzi kutatások Bács-Kiskun megyei példákon. – In: UNGER, J. – PÁL-MOLNÁR, E. (szerk.): Geoszféra 2010. A Szegedi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskola és a Környezettudományi Doktori Iskola (Környezeti geográfia és Környezetföldtan programok) eredményei. – SZTE TTIK Földrajzi és Földtani Tanszékcsoport (GeoLitera), Szeged
- FARKAS J. ZS. 2007: Neurális hálózatok a térségi tipizálásban. – Tér és társadalom 21. 1.
- FARKAS J. ZS. 2010: Agrár- és vidékföldrajzi kutatások Bács-Kiskun megyei példákkal. – Egyetemi doktori disszertáció
- FARKAS P. 1997: A nemzetközi tőkeáramlások két évszázada és a jelenkori pénzügyi luftballon. – Társadalmi Szemle 52. 10.
- FEENSTRA, R. C. – HONG, CH. 2010: China's Exports and Employment. – In: FEENSTRA, R. C. – WEI, SH.-J.: China's Growing Role in World Trade. – University of Chicago Press, Chicago
- FEHÉR A. 1998: A vidék fogalmáról és a vidéki területek lehatárolásáról. – Gazdálkodás 42. 5.
- FERENCZ V. 2011: Gazdasági és közszolgáltatási folyamatok térbeli elemzése. E-government tanulmányok 34., Budapest
- FINTA I. 2006: A regionális politika alapelveinek érvényesülése a közösségi és a hazai jogi szabályozásban. – Egyetemi doktori disszertáció, PTE KTK Regionális Gazdaságtani Doktori Iskola, Pécs
- FLEURKE, F.–WILLEMSE, R. 2006: The European Union and the Autonomy of Sub-national Authorities: Towards an Analysis of Constraints and Opportunities in Sub-national Decision-making. – Regional and Federal Studies 1.
- FOJTIK J. 1999: Városmarketing az Interneten – lehetőségek és eredmények. – Tér és Társadalom 13. 1–2.
- G. FEKETE É. 2004: A vidék innovációja és annak szervezeti háttere. – Kézirat, MTA RKK ATI, Kecskemét
- G. FODOR G. – STUMPF I. 2008: Neoweberi állam és jó kormányzás. – Nemzeti Érdek 7.
- GAEBE, W. 2004: Urbane Räume. – Eugen Ulmer Verlag, Stuttgart
- GAILE, G. L. – WILLMOTT, C. J. (eds.) 2006: Geography in America at the Dawn of the 21st Century. – Oxford University Press, Oxford
- GÁL Z. 2010: Pénzügyi piacok a globális térben. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- GARAMHEGYI Á. 2004: A településmarketing, mint a nonbusiness marketing egy esete. – In: DINYA L. – FARKAS F. – HETESI E. – VERES Z. (szerk.): Nonbusiness marketing és menedzsment. – Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest
- GEORGE, P. 1963: Précis de géographie rurale. – Párizs
- GIBSON, W. 1984: Neuromancer. – Harper Collins, London
- GILG, A. W. 1985: An Introduction to Rural Geography. – Edward Arnold, London

- GLOBAL FOOTPRINT NETWORK 2012: August 22nd is Earth Overshoot Day: Humanity has exhausted nature's budget for the year. – Press Release, Global Footprint Network, Oakland, CA, USA
- GOLOBICS P. 2002: A világgazdaság kialakulásának folyamata és jelenlegi térszerkezete. – In: TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- GORDOS T. 2000: A városmarketing néhány kérdése. – Tér és Társadalom 14. 2–3.
- GORMAN, S. P. 2002: Where are the web factories: The urban bias of e-business location. – Tijdschrifts voor Economische en Sociale Geografie 5.
- GOURINCHAS P.-O. – JEANNE, O. 2006: The Elusive Gains from International Financial Integration. – Review of Economic Studies 3. pp. 715–741.
- GRAUWE, P. DE 2000: Economics of Monetary Union. – Oxford University Press, New York
- GREENWOOD, J. – SANCHEZ, J. M. – WANG, CH. 2010: Financing Development: The Role of Information Costs. – American Economic Review 4. pp. 1875–1891.
- GROTE, J. R. – GBIKPI, B. (eds.) 2002: Participatory Governance. Political and Societal Implications. – Leske+Budrich, Opladen
- GUILANI, E. 2006: The Rescaling of Governance in Europe: New Spatial and Institutional Rationales. Guest editorial. – European Planning Studies 14.
- GYÖRI SZABÓ G. 2007: Kisebbség, autonómia, regionlizmus. – Osiris, Budapest
- HAGGETT, P. 2001: Geography: A Modern Synthesis. – Prentice Hall, New York
- HAGGETT, P. 2006: Geográfia: Globális szintézis. – Typotex, Budapest
- HAJDÚ Z. 2005. Magyarország közigazgatási földrajza. – Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- HALKIER, H. – DANSON, M. – DAMBORG, C. (eds.) 1998: Regional Development Agencies in Europe. – Jessica Kingsley, London.
- HALMAI P. – CSATÁRI B. – TÓTH E. 2009: A vidék jövője – az agrárpolitikától vidékpolitikáig. – In: BANCZEROWSKI J.-NÉ – BÁRDOSI V.-NÉ HORÁNYI K. – HORVÁTH CS. – SZEMENYEI I. – WAGNER P. (szerk.): Stratégiai kutatások 2008–2009. Kutatási jelentések. – Miniszterelnöki Hivatal, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- HASSAN, T. A. – MERTENS, TH. M. 2011: Market Sentiment: A Tragedy of the Commons. – American Economic Review 3. pp. 402–405.
- HEINEBERG, H. 2001: Stadtgeographie. Grundriss Allgemeine Geographie. – Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn
- HERENDY CS. – MURÁNYI P. 2008: Településmarketing az információs társadalomban – E-Government Tanulmányok 23., E-Government Alapítvány, Budapest
- HOFMESITER, B. 1999: Stadtgeographie. Das Geographische Seminar. – Westermann, Braunschweig
- HORVÁTH M. T. 2005: Közmenedzsment. – Dialóg Campus, Budapest–Pécs.
- HUIGEN, P. P. 1996: Less planning, more vision! Planning ideas and sustainability for rural areas. – Groningen.
- HUMANRÁJC 2009: Modern Atlantisz: Dubai – http://human.blogter.hu/352776/modern_atlantisz_dubai Letöltve: 2012. július 11.
- HUMMER, W. – BOHR, S. 1994: A régiók szerepe a jövő Európájában. – Baranya Megyei Közgyűlés, Pécs.
- HUWS, U. 1999: A nemzeti különbségek fennmaradása az e-szolgáltatások új globális munkamegosztásában. – EMERGENCE-projekt (IST-1999-13420), MTA Szociológiai Kutatóintézet, Szervezet- és Munkaszociológiai Műhely, Budapest

- ILBERY, B. W. 1985: *Agricultural Geography: A Social and Economic Analysis*. – Oxford University Press, Oxford
- ILLÉS I. 2008: *Regionális gazdaságtan – Területfejlesztés*. – Typotext Kiadó, Budapest
- INDEX 2008: *Még mindig nincs elég pláza*. – Index–Gazdaság. (Március 26) – <http://index.hu/gazdasag/magyar/plaing080326> Letöltve: 2012. november 1.
- INTERNATIONAL MONETARY FUND 2011: *World Economic Outlook, 2011*. – International Monetary Fund, Washington
- INTERNATIONAL MONETARY FUND 2012a: *Global Financial Stability Report, 2012*. – International Monetary Fund, Washington
- INTERNATIONAL MONETARY FUND 2012b: *World Economic Outlook, 2012*. – International Monetary Fund, Washington
- ISARD, W. 1967: *Philadelphia Region InputOutput Study*. – Preliminary Working Papers, RSRI, Philadelphia, P. A.
- JAKOBI Á. 2007: *Az információs társadalom térbelisége*. – ELTE Regionális Tudományi Tanszék, Macropolis, Budapest
- JAKSITY GY. 2004: *A pénz természete*. – Alinea Kiadó, Budapest
- JÁSZBERÉNYI M. – PÁLFALVI J. 2009: *Nemzetközi közlekedés és turizmus*. – Aula Kiadó, Budapest
- JENEY L. 2002: *A nagyvárosok növekedésének területi jellegzetességei Európában*. – *Regionális Tudományi Tanulmányok* 7. pp. 133 – 161.
- JENEY L. 2005: *Városi agglomerációk, városrégiók*. – In: NEMES NAGY J. (szerk.): *Regionális elemzési módszerek*. – ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest
- JENEY L. 2007: *Dualítások az Európai Unió nagyvároshálózatának fejlettségében az ezredfordulón*. – *Tér és Társadalom* 4. pp. 155–178.
- JOHNSON, D. B. 1999: *A közösségi döntések elmélete*. – Osiris, Budapest
- JOHNSTON, R. J. – TAYLOR, P. J. – WATTS, M. (eds.) 1995: *Geographies of Global Change. Remapping the World in the late Twentieth Century*. – Blackwell Publishing Ltd., Oxford
- JUHÁSZ A. 2011: *Földfelszín modellezés. A topográfia és kartográfia a digitális világban*. – Elektronikus jegyzet, BME Fotogrammetria és Térinformatika Tanszék, Budapest – <http://www.fimt.bme.hu/fimt/oktatas/feltoltesek/BMEEOFTMK07/foldfelszin.pdf> Letöltve: 2012. november 1.
- KEATING, M. (ed.) 2004: *Regions and Regionalism in Europe*. – An Elgar Reference Collection, Cheltenham
- KEATING, M. 1997: *The invention of regions: political restructuring and territorial government in Western Europe*. – *Environment and Planning C: Government and Policy* 4.
- KEATING, M. 2008: *A Quarter Century of the Europe of the Regions*. – *Regional and Federal Studies* 18. 5.
- KERTESI G. – KÉZDI G. 2011: *The Roma/Non-Roma Test Score Gap in Hungary*. – *American Economic Review* 3. pp. 519–525.
- KINNAN, C. – TOWNSEND R. 2012: *Kinship and Financial Networks, Formal Financial Access, and Risk Reduction*. – *American Economic Review* 3. pp. 289–293.
- KISS T. 2005: *A fenntartható fejlődés mint versenyképességet befolyásoló tényező*. – Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kara: *Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola Évkönyv 2004–2005. Környezetvédelem, regionális versenyképesség, fenntartható fejlődés konferencia előadásai*. – PTE Közgazdaságtudományi Kar, Pécs

- KITCHIN, R. M. 1998: Towards geographies of cyberspace. – Progress in Human Geography 3.
- KOCSIS É. – SZABÓ K. 2000: A posztmodern vállalat. Tanulás és hálózatosodás az új gazdaságban. – Oktatási Minisztérium, Budapest
- KOHN, M. 1993: Money, Banking and Financial Markets. – The Dryden Press, For Worth
- KOLLMANN, R. – ROEGER, W. – VELD, J. IN'T 2012: Fiscal Policy in a Financial Crisis: Standard Policy versus Bank Rescue Measures. – American Economic Review 3. pp. 77–81.
- KOOIMAN, J. (ed.) 1993: Modern Governance: New Government-Society Interactions – Sage, London
- KOROMPAI A. 2003: A fenntartható fejlődés és a természeti erőforrások. – In: BORA GY. – KOROMPAI A. (szerk.): A természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza. – Aula Kiadó, Budapest
- KOSIŃSKI, L. 1970: The population of Europe: A geographical perspective. – Longman Geography Paperbacks. – Longman Group Ltd., London
- KOTLER, PH. – KELLER K. L. 2006: Marketing–Menedzsment. – Akadémiai, Budapest
- KOTLER, PH. 2003: A Framework for Marketing Management – Prentice Hall, New Jersey
- KOVÁCH I. (szerk.) 2007: Vidék- és falukép változó időben. – Argumentum – MTA Politika Tudományok Intézete, Budapest
- KOVÁCS T. 1998: Mi tekinthető vidéknek? – Gazdálkodás 42. 5.
- KOVÁCS T. 2004: A foglalkoztatás növelése, mint a vidékfejlesztési stratégia központi kérdése. – Kézirat, MTA RKK ATI, Kecskemét
- KOVÁCS Z. 2001: A települések fejlődése. – In.: Beluszky P.–Kovács Z.–Olessák D. (szerk.): A terület- és településfejlesztés kézikönyve. – Magyarország kézikönyvtára sorozat. CEBA Kiadó, Váciskisújfalu
- KOVÁCS Z. 2002a: Az urbanizáció jellemzői Kelet-Közép-Európában a posztszocialista átmenet idején. – Földrajzi Közlemények 1 – 4. pp. 57 – 78.
- KOVÁCS Z. 2002b: Népség- és településföldrajz. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- KOZMA G. 1995: Városmarketing, mint a helyi gazdaságfejlesztés egyik lehetséges eszköze – Tér és Társadalom 9. 1–2.
- KOZMA G. 2003: Regionális gazdaságtan – Geográfus és földrajz tanár szakos hallgatók számára. – Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen
- KOZMA G. 2009: Kockázatok és kezelési módjuk az önkormányzatok gazdálkodásában – ellenőri szemmel. – Comitatus 6.
- KÖSZEGFALVI GY. – LOYDL T. 2001: Településfejlesztés. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- KÖSZEGFALVI GY. – TÓTH J. 2002: Általános településföldrajz. – In: TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- KROSZNER, R. S. – STRAHAN, PH. E. 2011: Financial Regulatory Reform: Challenges Ahead. American Economic Review 3. pp. 242–246.
- KRUGMAN, P. – OBSTFELD, M. 2003: Nemzetközi gazdaságtan. – Panem, Budapest
- KRUGMAN, P. 1991a: Geography and Trade. – Leuven University Press, Leuven and MIT Press, Cambridge
- KRUGMAN, P. 1991b: Increasing Returns and Economic Geography. – Journal of Political Economy 99.
- KRUGMAN, P. 1998: What's New About the New Economic Geography. – Oxford Review of Economic Policy 14. 2.
- KRUGMAN, P. 1999: The Role of Geography in Development. – International Regional Science Review 22. 2.

- KRUGMAN, P. 2000: A földrajz szerepe a fejlődésben. – Tér és Társadalom 14. 4.
- KSH 2011: Jelentés a turizmus 2010. évi teljesítményéről. – KSH, Budapest
- KSH 2012a: A 25. népesedési világnap alkalmából. – Szám-Lap, KSH Tájékoztatási Főosztály – http://www.ksh.hu/szamlap/életunk_nep.html Letöltve: 2012. július 11.
- KSH 2012b: Módszertani Dokumentáció. – KSH – <http://www.ksh.hu/apps/meta.main> Letöltve: 2012. július 11.
- KUBASSEK J. 2011: Teleki Pál a magyar politikai földrajz atyja. – Magyar Tudomány 172. 8.
- KULCSÁR D. 2009: A fenntartható fejlődés. Mi a valóság? – Valóság 52. 3.
- LARSSON, T. – NOMDEN, K. – PETITEVILLE, F. (eds.) 1999: The Intermediate Level of Government in European States. Complexity versus Democracy? – EIPA, Maastricht
- LEAHY, E. – ENGELMAN, R. – VOGEL, C. G. – HADDOCK, S. – PRESTON, T. 2007: The Shape of Things to Come, Why Age Structure Matters to a Safer More Equitable World. – Population Action International – <http://populationaction.org/wp-content/uploads/2012/01/SOTC.pdf> Letöltve: 2012. október 2.
- LENGYEL I. – RECHNITZER J. 2004: Regionális Gazdaságtan. – Dialóg Campus Kiadó, Pécs
- LENGYEL M. 2004: A turizmus általános elmélete. – Kereskedelmi és Idegenforgalmi Továbbképző, Budapest
- LEYSHON, A. – THRIFT, N. 1992: ?. –
- LIPCSEI CHARTA 2007: A fenntartható európai városokról. – Lipcse
- LOEWENSTEIN, G. – CAIN, D. M. – SAH, S. 2011: The Limits of Transparency: Pitfalls and Potential of Disclosing Conflicts of Interest, American Economic Review 3. pp. 423–428.
- LOUGHLIN, J. 2001: Subnational Democracy in the European Union. Challenges and Opportunities. – Oxford University Press, Oxford
- LOVERING, J. 2011: The new regional governance and the hegemony of neoliberalism. – In: PIKE, A. – RODRIGUEZ-POSE, A. – TOMANEY, J. (eds.): Handbook of Local and Regional Development, Routledge Handbooks, London
- LŐRINCÉ ISTVÁNFY H. 2001: Pénzügyi integráció Európában. – KJK-Kerszöv, Budapest
- LŐRINCZ L. 1997: A közigazgatás-tudomány alapjai. – Rejtjel Kiadó, Budapest
- LÖSCH, A. 1954: The Economics of Location. – (Translated from the (1944) Die räumliche Ordnung der Wirtschaft. (Verlang) German edition by W. H. Woglom and W. F. Stolper) – Yale University Press, New Haven, CN.
- MACKINDER, H. 1904: The Geographical Pivot of History – Geographical Journal 23.
- MACKINNON, D. – CUMBERS, A. 2007: An Introduction to Economic Geography. – Pearson Education Limited, Harlow
- MAGYAR KÖZLÖNY 2005: Az Országgyűlés 97/2005. OGY határozata az Országos Területfejlesztési Konceptióról. – 168. sz. (december 25.)
- MAGYAR KÖZLÖNY 2011a: A területfejlesztéssel és területrendezéssel összefüggő egyes törvények módosításáról szóló törvény. – 164. sz. (december 30.)
- MAGYAR KÖZLÖNY 2011b: Magyarország Alaptörvénye (április 25.)
- MAGYAR KÖZLÖNY 2011c: Magyarország helyi önkormányzatairól szóló törvény. – 161. sz. (december 28.)
- MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2010: Turizmus Magyarországon. – Budapest

- MAGYAR TURIZMUS ZRT. 2011: Magyarország turizmusának alakulása 2010-ben. – Budapest
- MARTIN, R. 1994: Stateless Monies. Global Financial Integration and National Economic Autonomy: the End of Geography? In: CORBRIDGE, S. - MARTIN, R. – THIRFT, N. (eds.) Money, Power and Space. – Blackwell Publishers, Oxford – Cambridge
- MARTIN, R. 1999: The New „Geographical Turn” in Economics: Some Critical Reflections. – Cambridge Journal of Economics 23.
- MARTIN, S. 1999: The Fragmented Meso: Intermediate Level Administration in the UK. – In: LARSSON, T. – NOMDEN, K. – PETITEVILLE, F. (eds.): The Intermediate Level of Government in European States. Complexity versus Democracy? – EIPA, Maastricht
- MARTINS, M. R. 1995: Size of municipalities, efficiency and citizen participation: a cross-European perspective. – Environment and Planning C: Government and Policy 4.
- MAYER, J. 2000: Európai munkaközösség a Közép- és Dél-európai térségekért „regionális egyenlőtlenségek” munkacsoportjának memoranduma. – Bayreuth
- McKINSLEY GLOBAL INSTITUTE 2011: Internet matters: The Net’s sweeping impact on growth jobs, and prosperity. – <http://www.digibiz.hu/az-internet-gazdasagi-sulya/20110604> Letöltve: 2012. november 1.
- MÉSZÁROS R. 2000: A társadalomföldrajz gondolatvilága. – Szegedi Tudományegyetem Gazdaság- és Társadalomföldrajzi Tanszéke, Szeged
- MÉSZÁROS R. 2008: A kibertér, és ami körülötte van. – Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged
- MÉSZÁROS R. 2010: A tér. A globális kibertér. – In: MÉSZÁROS R. ÉS MUNKAKÖZÖSSÉGE: A globális gazdaság földrajzi dimenziói. Akadémiai Kiadó, Budapest
- MÉSZÁROS R. ÉS MUNKAKÖZÖSSÉGE 2010: A globális gazdaság földrajzi dimenziói. Akadémiai Kiadó, Budapest
- MEZŐ F. 2003: A politikai földrajz alapjai. – Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen
- MIAN, A. – SUFI, A. 2011: House Prices, Home Equity-Based Borrowing, and the US Household Leverage Crisis. – American Economic Review 5. pp. 2132–2156.
- MIAO, J. – WANG, P. 2012: Bubbles and financial crisis. Bubbles and Total Factor Productivity. – American Economic Review 3. pp. 82–87.
- MICHALKÓ G. 2007a: A turizmuselmélet alapjai. – Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár
- MICHALKÓ G. 2007b: Magyarország modern turizmusföldrajza. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- MITCHELL, W. 1995: City of Bits. – MIT Press, Cambridge, Massachusetts
- MÓCZÁR J. 2008: Fejezetek a modern közgazdaságtudományból. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- MORGAN, K. 2001: The exaggerated death of geography: localised learning, innovation and uneven development. – The Future of Innovation Studies Conference, Eindhoven University of Technology, Eindhoven
- MOSELY, M. 1979: Accessibility: the rural challenge.– London
- MOUSSIS, N. 2006: Guide to European Policies. – European Study Service, Brussel
- MUIR, R. 1997: Political geography: A new introduction. – Palgrave MacMillan, Houndmills-Basingstoke (England)
- MURPHY, R. E. 1961: Marketing Geography Comes of Age. Előszó: Store Location and Development Studies című, korábban az Economic Geography hasábjain megjelent cikket tartalmazó gyűjteményes kötethez. – Clark University, Worcester

- NAGY G. 2010: Az info-kommunikációs eszközök, rendszerek fejlődése, terjedése. – In: MÉSZÁROS R. ÉS MUNKAKÖZÖSSÉGE. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- NEGROPONTE, N. 1995: Being digital. – Coronet, London
- NEMES A. 2008: A turizmus gazdasági jelentősége nemzeti és regionális szinten. – Társadalom és Gazdaság 30. 2.
- NEMES NAGY J. (szerk.) 2005: Regionális elemzési módszerek. – ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest
- NEMES NAGY J. 1996: Centrumok és perifériák a piacgazdasági átmenetben. – Földrajzi Közlemények 120. 1.
- NEMZETI FEJLESZTÉSI MINISZTERIUM 2010: Digitális megújulás cselekvési terv. Budapest – http://www.kormany.hu/download/6/4f/00000/Digitalis_Megujulas_Cselekvesi_Terv.pdf Letöltve: 2012. november 1.
- NFGM 2009: Városfejlesztési Kézikönyv – kézikönyv a városok számára. – Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium Területfejlesztésért és Építéstudományért felelős Szakállamtitkárság, Budapest
- O'BRIEN, R. 1992: Global Financial Integration: The End of Geography. – Council of Foreign Relations, New York
- OBSTFELD, M. 2010: The immoderate world economy. – Journal of international Money and Finance 4. pp. 603 – 614.
- OHANIAN, L. E. – WRIGHT, M. L. J. 2010: Capital Flows and Macroeconomic Performance: Lessons from the Golden Era of International Finance. – American Economic Review 2. pp. 68–72.
- OHMAE, K. 1990: The borderless world. – Harper, New York
- PACIONE, M. 2005: Urban Geography. A Global perspective. – Routledge, London–New York
- PALENDER, T. 1935: Beitrage zur Standortstheorie. – Uppsala
- PÁLNÉ KOVÁCS I. (szerk.) 2005: Regionális reformok Európában. – IDEA, Belügyminisztérium, Budapest
- PÁLNÉ KOVÁCS I. 2008. Helyi kormányzás Magyarországon. – Dialóg Campus, Budapest–Pécs
- PICK, G. 1909: Mathematischer Anhang zu 'A. Weber, Über den Standort der Industrien. – Tübingen
- PINTÉR R. 2012: Az állam a globalizált korban. – www.artefaktum.hu/oktatas/szocinfo/allam_az_inftarsban.pdf Letöltve: 2012. július 19.
- PISKÓTI I. – DANKÓ L. – SCHUPLER H. 2002: Régió és településmarketing. – Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest
- PORTER, M. E. 1990: The Competitive Advantage of Nations. – Macmillan, London
- POUNDS, N. J. G. 2003: Euróóá történeti földrajza. – Osiris Kiadó, Budapest
- PRASAD, E. S. – RAJAN, R. G. – SUBRAMANIAN, A. 2007: Foreign Capital and Economic Growth. – Brookings Papers on Economic Activity 1. pp. 153–209.
- PRB 2012: Population Reference Bureau: 2012 World Population Data Sheet, http://www.prb.org/pdf12/2012-population-data-sheet_eng.pdf Letöltve: 2012. november 1.
- PROBÁLD F. 2002: Afrika: társadalomföldrajzi áttekintés. – In: PROBÁLD F. (szerk.): Afrika és a Közel-Kelet földrajza. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- PROBÁLD F. 2005: A kontinens benépesülése és gyarmatosítása. In: PROBÁLD F. (szerk.): Amerika regionális földrajza. – Trefort Kiadó, Budapest

- PROBÁLD F. 2007: Európa társadalomföldrajzi vázlata. – In.: PROBÁLD F. – SZABÓ P. (szerk.): Európa regionális földrajza. Társadalomföldrajz. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- PROBÁLD F. 2008: Ázsia társadalomföldrajza. Bevezető áttekintés. – In: HORVÁTH G. – PROBÁLD F. – SZABÓ P. (szerk.): Ázsia regionális földrajza. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- PROBÁLD K. 1995: Városmarketing I–II. – Comitatus 11–12.
- PUCZKÓ L. – RÁTZ T. 2001: A turizmus hatásai. – Aula Kiadó, Budapest
- RAY, C. 1998: Culture, intellectual power, and territorial rural development. – *Sociological Ruralis* 38. 1.
- RECHNITZER J. – SMAHÓ M. 2011: Területi politika. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- RÉDEI M. (2001): Demográfia. – ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- REINHART, C. M. – ROGOFF, K. S. 2011: From Financial Crash to Debt Crisis, *American Economic Review* 5. pp. 1676–1706
- RHODES, R. A. W. 1997: Understanding Governance. Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability. – Open University Press, Buckingham
- RODRIGUE, J. P. – COMTOIS, C. – SLACK, B. 2009: The Geography of Transport Systems. – New York
- ROMÁNY P. 1998: Miért fontos a vidék? – *Gazdálkodás* 42. 5.
- ROSTOVÁNYI Zs. 2002: Nemzeti eszmék és folyamatok az iszlám világban. – In: BALOGH A. (szerk.): Nemzet és nacionalizmus. Ázsia, Afrika, Latin-Amerika. – Korona Kiadó, Budapest
- RUBENSTEIN, J. M. 2010: Contemporary Human Geography. – Prentice-Hall, New York etc.
- SALVATORE, D. 2001: International Economics. – John Wiley and Sons, New York
- SCHNEIDER, W. 1973: Városok Urtól Utópiáig. – Gondolat, Budapest
- SCHULARICK, M. – TAYLOR, A. M. 2012: Credit Booms Gone Bust: Monetary Policy, Leverage Cycles, and Financial Crises, 1870–2008, *American Economic Review* 2. pp. 1029–1061.
- SCHWEITZER J. 2012: A szívnek is két kamrája van. – (Vadas Zsuzsa interjúja Schweitzer József nyugalmazott országos főrelbival) – *Nők Lapja* 64. 29.
- SHAPIRO, A. C. ? : Multinational Financial Management. –
- SHORT, J. R. 1993: An introduction to Political Geography. – Routledge, London and New York
- SIKOS T. T. – HOFFMANN I.-NÉ 2004: A fogyasztás új katedrálisai. – MTA Stratégiai Tanulmányok Sorozat, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest
- SIKOS T. T. 2000: Marketingföldrajz. – VÁTI, Budapest
- SIKOS T. T. 2007: A bevásárlóközpontok jelene és jövője. – Selye János Egyetem Kutatóintézet, Komárno
- SIKOS T. T. 2009: A marketingföldrajz kialakulásáról és feladatairól. – In: SIKOS T. T. (szerk.): Fókuszban a marketingföldrajz. – *Magyar Tudomány* 170. 6.
- SIMAI M. – GÁL P. 2000: Új trendek és stratégiák a világgazdaságban. Vállalatok, államok, nemzetközi szervezetek. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- SPYKMAN, N. 1944: The Geography of the Peace. – Harcourt Brace Jovanovich, New York
- STOKER, G. – HOGWOOD, B. – BULLMANN, U. 1996: Regionalism. – University of Strathclyde, Glasgow.

- SWYNGEDOUW, E. (2000): Authoritarian governance, power, and the politics of rescaling. – Environment and Planning D. Society and Space 18.
- SZABÓ K. – HÁMORI B. 2006: Információgazdaság. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- SZAKÁL GY. 1995: Az image, mint a városmarketing eszköze – Tér és Társadalom 9. 1–2.
- SZALKAI I. 1990: A monetáris irányítás. – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- SZARVÁK T. 2004: A digitális szakadék, mint új periféria-képző jelenség. – Tér és Társadalom 18. 3.
- SZELÉNYI I. 1992: Harmadik út? Polgárosodás a vidéki Magyarországon. – Akadémiai Kiadó, Budapest
- SZENTES T. 2002: Globalizáció, regionális integrációk és nemzeti fejlődés korunk világ gazdaságában. – Savaria University Press, Szombathely
- SZIRMAI V. (szerk.) 2009: A várostérségi versenyképesség társadalmi tényezői – Dialóg Campus Kiadó, Pécs
- TASNÁDI J. 2002: A turizmus rendszere. – Aula Kiadó, Budapest
- TASNÁDI J. 2006: Turizmus az Európai Unióban és Magyarországon. – Magyar Kereskedelmi és Ipari Kamara, Budapest – <http://profitalhatsz.mkk.hu/vallalkozok/turizmus.pdf> Letöltve: 2012. november 1.
- TAYLOR, P. J. – HOYLER, M. 2000: The Spatial Order of European Cities under Conditions of Contemporary Globalization. – GaWC Research Bulletin 16. Globalization and World Cities Study Group and Network
- TELEKI P. 1931: Időszerű nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában. – Jancsó Benedek Társaság Kiadványai, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest
- THÜNEN, J. H. 1826: Der Isoleirte Staat in Beziehung auf Landwirthschaft und Nationalökonomie, oder Untersuchungen über den Einfluss, den die Getreidepreise, der Reichtum des Bodens und die Abgaben auf den Ackerbau ausüben. I–II. – <http://www.archive.org/details/derisolierstestaa03thuoft> Letöltve: 2012. november 1.
- TÓZSA I. 2001: Az eladható település – Falu–Város–Régió 1.
- TÓZSA I. 2008: E-government – elektronikus közigazgatás. – Magyar Tudomány 169. 7.
- TÓZSA I. 2010: Településfejlődés. – In: TÓZSA I. – JÓSZAI A. – LÁSZLÓ L.: Stratégiai településirányítás 3. – Települési Önkormányzatok Országos Szövetsége
- TÖRÖCSIK M. 1995: Település- és területidentitás kialakítása marketing eszközökkel. – Tér és Társadalom 9. 1–2.
- TRÓCSÁNYI A. 2002: A kulturális földrajz alapjai. – In: TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz I. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs
- TRÓN ZS. 2003: Az EU regionális politikájának fejlődése, reformjai és az azokat körülvevő érdekellentétek. – Competitio 1. pp. 88–102.
- TRÓN ZS. 2005: A többszintű kormányzás koncepciójának megjelenése a strukturális alapok 1988-as reformjától az EU alkotmányáig. – Kézirat. – http://www.doktori.econ.unideb.hu/download/pdf/kutatasiforum/2005jan/Tron_Zsuzsanna.pdf Letöltve: 2012. november 4.
- TRÓN ZS. 2008: Az uniós beavatkozás indokai, formái. Elméletek és empiria a konvergencia és a tőke-transzferek kapcsolatáról. – Társadalom és Gazdaság 1. pp. 47–70.
- TRÓN ZS. 2009: Examining the impact of European regional policy. – MTA VKI, Working papers. No. 188. 6.
- TRÓN ZS. 2010: Criteria for the efficient use of cohesion support. – RSA Conference, Pécs

- TUCKER, A. – MADURA, J. – CHIANG, T. 1991: International Financial Markets. – West Publishing Company, St. Paul
- UNCTAD 2006: World Investment Report 2006: FDI from Developing and Transition Economies: Implications for Development.– UN UNCTAD, New York
- UNCTAD 2011: World Investment Report 2011: Non-Equity Modes of International Production and Development.– UN UNCTAD, New York
- UNPD 2011: World Population Prospects: The 2010 Revision, United Nations Population Division Department of Economic and Social Affairs, New York
- UNWTO 2011: Tourism Highlights. – <http://www.unwto.org/facts> Letöltve: 2012. február 25.
- VARGA Á. 2011: A nemi egyenlőtlenség és annak háttere a dél-ázsiai országok oktatásában. – Belvedere, Dél-Ázsia különszám, Szeged, pp. 19–38.
- VARGA Á. 2012: A regionális gazdasági fejlettségi különbségek társadalmi háttere Indiában az ezredfordulón. – Tér és Társadalom 1. pp. 67–85.
- VARRÓ K. 2008: Changing Narratives on EU Multi-level Space in a Globalizing Era: How Hungary as a National Space became Part of the Story. – European Planning Studies 7. pp. 955–969.
- VÁTI 2009: Települési tervek érvényesülésének erősítése. Elemzés és javaslatok nemzetközi tapasztalatok alapján. – Kutatási jelentés, VÁTI Területi Tervezési és Értékelési Igazgatóság Nemzetközi Területpolitikai és Urbanisztikai Iroda, Budapest
- VEREBÉLYI I. 2004: A jó kormányzás néhány jellemzője. – Magyar Közigazgatás 5.
- VIGVÁRI A. 2002: Közpénzügyek, önkormányzati pénzügyek. – Kjk-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest
- WALTON, G. M. – WYKOFF, F. C. 1986: Understanding Economics Today. – Irwin, Homewood, Ill.
- WCED 1987: The Brundtland Report. – United Nations World Commission on Environment and Development, New York
- WEBER, A. 1909: Über den Standort der Industrien. – Tübingen
- WORLD BANK 2008: Reshaping Economic Geography. World Development Report 2009. – The World Bank, Washington
- ZONGOR G. 1991: A lebegő megye. – Társadalmi Szemle 12.

Egyéb felhasznált internetes források:

ARC GIS: <http://www.arcgis.com>

CORVIN SÉTÁNY: <http://www.corvinsetany.hu>

EUROSTAT: <http://ec.europa.eu/eurostat>

FORTUNE – GLOBAL 500: <http://money.cnn.com/magazines/fortune/global500/>

GLOBAL EDUCATION PROJECT: <http://www.theglobaleducationproject.org>

GLOBAL FOOTPRINT NETWORK: <http://www.footprintnetwork.org>

KÖKI TERMINÁL: <http://kokiterminal.hu/>

KSH: <http://www.ksh.hu>

MÁV: <http://www.mav-start.hu>

NATIONAL CENTER FOR ECOLOGICAL ANALYSIS AND SYNTHESIS: <http://www.nceas.ucsb.edu/>

TEIR: <https://teir.vati.hu/>

TÓPARK.EU: <http://www.topark.eu/>

ULTRAPOLIS PROJECT: <http://www.ultrapolisproject.com/>

ÜZLETHELY.INFO: <http://uzlethely.info/>

WIKIPÉDIA: <http://hu.wikipédia.org>

WORLD GAZETTEER: <http://www.world-gazetteer.com/>

WORLDMAPPER: <http://www.worldmapper.org>